સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરધારનું મુખપત્ર

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન

ઓક્ટોમ્બર - ૨૦૦૭

પંચવાર્ષિક : રૂા. ૩૫૦/-

'ઘેલા સમતીર્થ નહીં, ગઢપુર સમનહીં ધામ; શ્રી ગોપીનાથજી સમદેવ નહીં, શ્રીહરિ સમનહીં નામ.'

અક્ષરધામશ્રી ગઢપુર દર્શન... વિશેષાંક

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન

વર્ષ :- ૩, અંક :- ૪, તા. ૨૦-૧૦-૦૭

:: સંસ્થાપક ::
પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી
આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

:: અધ્યક્ષ ::
પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી
ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

:: પ્રયોજક ::
પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

:: પ્રકાશક ::
શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર વતી
કો. સ્વામી શ્રી વિરક્તસ્વરૂપદાસજી

:: તંત્રી ::
સાધુ દિવ્યસ્વરૂપદાસજી

:: સંપાદક ::
સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતાચાર્ય)

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધારનું રજિસ્ટર્ડ મુખપત્ર ઈ.સ. ૨૦૦૫ના ઓક્ટોમ્બર માસથી પ્રારંભાયેલું, દર માસની ૨૦ તારીખે પ્રકાશિત થતું, આપના સમગ્ર કુટુંબ -પરિવારમાં આનંદ અને સંસ્કારની સૌરભ પ્રસરાવે અને જીવનનું અનેરું ઘડતર કરતું સામયિક.

:: લવાજમના દર ::

પંચવાર્ષિક	: રૂા. ૩૫૦/-
પચીસ વર્ષ લવાજમ	: રૂા. ૭૫૦/-
પરદેશમાં લવાજમ	: $ 130 U.S.A.
	: £ 100 U.K.

:: લવાજમઅંગે ગ્રાહક પત્રવ્યવહાર ::
'ચિંતન કાર્યાલય'
શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર
તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫ ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧
Visit us : www.chintansardhar.com
www.sardhardham.com
E-mail : amrutdhara2003@yahoo.com

"હાર્દિક અભિનંદન"

સર્વાવતારી, સર્વોપરી ઈષ્ટદેવ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પૂર્ણકૃપાથી તેમજ વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી અને પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - વડતાલ (હાલ-સરધાર)ના માર્ગદર્શન પ્રમાણે આપ સહુને ઘેર બેઠા અક્ષરધામતુલ્ય ગઢપુરના તમામતીર્થસ્થાનો દર્શન થાય તેવા શુભ હેતુસર નીચે પ્રમાણે ભક્તજનોની ઉદાર ભાવનાથી આ 'અક્ષરધામશ્રી ગઢપુર તીર્થયાત્રા દર્શન' વિશેષાંકમાં સહાયતા પ્રાપ્ત થયેલ છે.

૧. શ્રી ગં.સ્વ. સવિતાબેન મભાઈ પટેલ (કરખડી)
 હ. સુપુત્ર પ.ભ. શ્રી પ્રવિણભાઈ મગનભાઈ પટેલ (હાલ - ફીજી)

૨. પ.ભ. શ્રી રીંકલભાઈ નરેન્દ્રભાઈ પટેલ - યુ.એસ.એ

૩. પ.ભ. શ્રી વિનુભાઈ મથુરભાઈ પટેલ (મલાતજ)
હ. સુપુત્ર શ્રી સતીશભાઈ તથા પૌત્ર કિશનકુમાર (યુ.એસ.એ)

:: અનુક્રમણિકા ::

૧ અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોના સર્જનહારનું એક દિવ્ય સર્જન ગઢપુર મંદિર... ૦૪
૨ આ દાદાખાચરનો દરબાર અક્ષરધામ તુલ્ય અક્ષરધામનું મધ્ય છે. ૦૫
૩ એક નજર ગઢપુર મહિમા પર... ૦૬
- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - વડતાલ (હાલ-સરધાર)

૪ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું સ્વરૂપ બનાવતા શ્રીજીમહારાજ ૦૮
૫ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનો પ્રતિષ્ઠોત્સવ ૦૯
૬ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ ૧૦
૭ શ્રી વાસુદેવનારાયણ - શ્રી ધર્મદેવ - ભક્તિમાતા ૧૦
૮ શ્રી સૂર્યનારાયણ - શ્રીકૃષ્ણ-બળદેવ-રેવતીજી ૧૦
૯ શ્રી લાલજી મહારાજ ૧૧
૧૦ સુખશૈયા અને શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની ચિત્ર-પ્રતિમા ૧૧
૧૧ ચાખડી ૧૧
૧૨ સુખશૈયાના સંકટહર શ્રી હનુમાનજી ૧૧
૧૩ પ્રદક્ષિણામાં શ્રી ગણપતિજી શ્રી હનુમાનજી ૧૨
૧૪ પ્રદક્ષિણામાં ચરણારવિંદ ૧૨
૧૫ પ્રસાદીના સિંહ ૧૨
૧૬ શ્રી ગણપતિજી - શ્રી હનુમાનજી ૧૨
૧૭ પ્રસાદીના પૈસા ૧૨
૧૮ પ્રદક્ષિણામાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ ૧૩
૧૯ પ્રાસાદિક થાળી, વાટકો, ચંબુ ૧૩
૨૦ પ્રાસાદિક શસ્ત્રો ૧૩
૨૧ શ્રીજીમહારાજની પ્રાસાદિક મોજડીઓ ૧૩
૨૨ શ્રીજીમહારાજના પ્રસાદીના ચરણારવિંદો ૧૪
૨૩ ભગવાન શ્રીહરિના નખ-કેશ તથા મુગટ ૧૪
૨૪ સંપ્રદાયની સૌપ્રથમ શ્રીજીમહારાજની ચિત્ર-પ્રતિમા ૧૪
૨૫ શ્રીજીમહારાજે ધારણ કરેલ જામો - સુરવાળ તેમજ ટોપીઓ ૧૫
૨૬ પ્રાસાદિક સંગીત સાધનો - સારંગી ૧૫
૨૭ પ્રાસાદિક અન્ય વસ્તુઓ ૧૫
૨૮ મંદિરના ચોકમાં છત્રી - સંતોની જાયગા (ધર્મશાળા) ૧૫
૨૯ પાંચુબાના ઓરડાએ છત્રી ૧૫
૩૦ દાદાખાચરનો દરબારગઢ ૧૬
૩૧ દરબારગઢમાં શ્રી લીંબવૃક્ષ ૧૮
૩૨ રંગત પાટ ૧૯
૩૩ હિંડોળાપલંગ ખાટ - ૧ ૧૯
૩૪ હિંડોળાપલંગ ખાટ - ૨ ૧૯
૩૫ ગંગાજળીયો કૂવો ૧૯
૩૬ અક્ષર ઓરડી ૨૦
૩૭ શ્રી નારાયણ લહેરી કૂવો ૨૦
૩૮ શ્રી સત્સંગિજીવન ગ્રંથ રચના છત્રી ૨૧
૩૯ શ્રી લક્ષ્મીવાડી ૩૧
૪૦ ઘેલા નદી (ઉન્મત્ત ગંગા) ૨૨
૪૧ સ્મૃતિ મંદિર ૨૩
૪૨ શ્રી ઇચ્છારામભાઈ, શ્રી સહજાનંદ સ્વામી, શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ ૨૩
૪૩ સોળે ચિહ્ન યુક્ત ચરણારવિંદ ૨૪
૪૪ માણકી ઘોડીનો ઓટો ૨૪
૪૫ માણકી ઘોડીનો ઓટો ૨૪
૪૬ સદ્. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની ઓરડી ૨૪
૪૭ બોરસલીનું વૃક્ષ ૨૪
૪૮ બેઠક સ્થાન ૨૫
૪૯ રાસોત્સવ છત્રી ૨૫
૫૦ ગૌશાળા (લક્ષ્મીવાડી) ૨૫
૫૧ નાળીયેરી ધાર ૨૫
૫૨ પ્રસાદીનું શમીવૃક્ષ (ખીજડો) ૨૬
૫૩ શ્રી રાધાવાવ ૨૬
૫૪ શ્રી સિદ્ધે હનુમાનજી (રાધાવાવ) ૨૬
૫૫ શ્રી ભક્તિબાગ ૨૬
૫૬ સંતોનો ઓટા (ધોળીયા ઓટા) ૨૭
૫૭ શ્રી નીલકંઠ મહાદેવ ૨૭
૫૮ શ્રી માણકી ભુવન આદિક ઉતારા ૨૭
૫૯ ગઢડા દેશની પંચતીર્થિ... ૨૭
૬૦ ગઢપુરમાં ભગવાન શ્રી સ્વ. નાં જીવન અને કાર્યની કુમકુમવર્ણી લિપિ ૨૮

૬૧ નિમંત્રણ પત્રીકા ૩૨
૬૨ નૂતન વર્ષાભિનંદન ૩૪

લેખક/સંકલન :- સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી ગુરુ : પૂ. સદ્. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

નૂતન વર્ષાભિનંદન

શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ

પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજના નૂતન વર્ષાભિનંદન અને અંતરના શુભાશિર્વાદ

પ.ભ. શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ-ગાદીના આશ્રિત, દેશ-વિદેશમાં વસતા સર્વે સંતો તથા સત્સંગી હરિભક્તો,

વડતાલ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવના ચરણકમળ સમીપથી લીખાવિતં અમારા સ્નેહાશીર્વાદ સાથે જય શ્રી સ્વામિનારાયણ.

વિ. આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિની અમુલ્ય પરંપરામાં ઉજવાતો દિવાળીનો ઉત્સવ સારાય માનવ સમાજમાં સત્ય, જ્ઞાન, ધર્મદેવ અને ભાઈચારાનો પ્રકાશ ફેલાવે છે. ઈતિહાસ સાથે આનો સંબંધ જોઈએ તો ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજી રાવણ રૂપી અસત્ય અને અધર્મનો પરાજય કરી અયોધ્યા પધારતા સત્ય અને શાંતિના ઉત્સુક પ્રજાજનોએ તેમનું ઉમળકાભેર કરેલા સ્વાગતનો છે. તેથી જ અમાસની અંધારી રાતને પૂર્ણિમા જેવું મહત્ત્વ આપી દિપોત્સવ દ્વારા પ્રકાશમાન કરવામાં આવે છે. અમારી ભગવાન શ્રીહરિને પ્રાર્થના છે કે, આ સત્ય, ધર્મ અને શાંતિનો પ્રકાશ સર્વ મુમુક્ષુઓના જીવનમાં પથરાતો રહે.

સાથે નવા વર્ષની શરૂઆત પણ અનેકાનેક ઉત્સાહ સાથે બળ, સુખ અને સમૃદ્ધિનું પ્રતિક બને તેમજ સર્વેના જીવનમાં ગતવર્ષની રહેલી વિટંબણાઓ, મુંજવણો અને દુઃખ-દારિદ્રતાને દૂર કરી દરેકને સુખીયા કરે એવી ભગવાન શ્રીહરિના ચરણોમાં પ્રાર્થના કરીએ છીએ સાથે તમો સર્વેને દિવાળી તથા નુતન વર્ષની અનેકોનેક મંગળકામનાઓ કરી શુભાશીર્વાદ પાઠવીએ છીએ.

વડતાલ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ તથા પ.પૂ. અ.સૌ ગાદીવાળા માતુશ્રી સર્વ સત્સંગી હરિભક્તો ભાઈઓ-બહેનોને શુભાશીર્વાદ પાઠવે છે.

લી. ભાવિઆચાર્ય પ.પૂ. લાલજી
શ્રી ૧૦૮ શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
સંસ્થાન : વડતાલ

અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોના સર્જનહારનું એક દિવ્ય સર્જન ગઢપુર મંદિર...

જેમણે સમગ્ર સૃષ્ટિની રચના કરી છે તેમને એકાદ મંદિરની રચના કરવી એ કંઈ અઘરું કામનથી. એકવાર ગઢપુરને આંગણે ભગવાન શ્રીહરિએ દાદાખાચરના દરબારમાંજ એક રત્નજડિત સુવર્ણ મંદિર ખડું કરી દીધેલું. પરંતુ અનંતજીવોના કલ્યાણ માટે જ

શ્રીજીમહારાજે સોનેરી પાઘ ઉપર ઉન્મત્ત ગંગામાંથી પથ્થરો લાવી સ્વહસ્તે મંદિરના પાયા પૂરી મંદિરનું નિર્માણકાર્ય કર્યું છે એની ભવ્યતા અને દિવ્યતાનું વર્ણન કોણ કરી શકે?

આ મંદિર અદ્યતન વિશ્વમાં સ્વયં પરબ્રહ્મના હસ્તે નિર્માણ થયેલું એક પ્રાચીન ધામછે. હજારો હરિભક્તો સેંકડો સંતોએ સ્ત્રી-પુરુષ, આબાલવૃદ્ધ સૌએ અહિં આવીને ચેતના પ્રાપ્ત કરી છે.

પરમભક્તરાજ દાદાખાચર અને જીવુબા -લાડુબા જેવા ભક્તોના દાસત્વભાવ અને સમર્પણભાવના સોનેરી સહયોગથી સર્જાયેલ ભવ્ય વિમાનાકાર શિખરબધ્ધ મંદિર...

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના શ્રીમુખે ગઢપુરધામ....

આ દાદાખાચરનો દરબાર અક્ષરધામ તુલ્ય અક્ષરધામનું મધ્ય છે.

સર્વે તીર્થોમાં પવિત્ર તીર્થ નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે. જ્યાં મનોમય ચક્રની ધારા કુંઠિત થતી હોય, મનના વિકારો વિરામપામતા હોય અને ચિત્ત ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિર થતું હોય, જ્યાં ઋષિમુનિઓ પોતાના મનને એકાગ્ર કરી પ્રભુના સ્વરૂપમાં લીન કરીને એકાત્માપણે એકાત્મભાવને પામતા હોય એવું જે પવિત્ર સ્થાન તેને નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે. ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૧૩મા વચનામૃતના વચનો અનુસાર આ દાદાખાચરનો દરબાર અક્ષરધામતુલ્ય અક્ષરધામનું મધ્ય છે. નૈમિષારણ્ય ક્ષેત્રમાં તપ કરવાથી પુણ્ય મળતું હોય તેનાથી અનેકગણું વધારે પુણ્ય આ દાદાખાચરના દરબારમાં શ્રીજીમહારાજના નામનું સ્મરણ કરવાથી, સ્મૃતિ કરવાથી જીવાત્માને ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં કોઈ શંકાને સ્થાન નથી.

આ દાદાખાચરનો દરબાર, આ લીંબવૃક્ષ, આ ભૂમિના એક એક રજકણ મહિમા ગાઈ ગાઈને એ વાતની સાક્ષી પૂરે છે કે ભગવાન શ્રીહરિ બાલ્યાવસ્થામાં અયોધ્યાથી વનવિચરણની વાટ લીધી ત્યારે રસ્તામાં અનેક ઋષિમુનિઓએ, અનેક ભક્તજનોએ અને રાજા-મહારાજાઓએ મહારાજને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરવાની વાત કરી તો પણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ક્યાંય પણ બંધાયા નહિ અને કોઈ જગ્યાએ રોકાયા નહિ. પરંતુ આ દાદાખાચર અને તેમના પરિવારના પ્રેમને વશ થઈને જેને કોઈ ન બાંધી શકે એવા શ્રીજીમહારાજનું હૈયું આ ધરતીમાં ઠર્યું છે અને ગઢપુરને પોતાનું ઘર માન્યું છે.

(તા. ૧૯-૮-૦૬ના રોજ ગઢપુરમાં યોજાયેલ ૨૨૫ મહામંત્ર ધૂન પ્રસંગે આપેલ આશીર્વાદમાંથી સંકલિત...)

એક નજર ગઢપુર મહિમા પર...

- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - વડતાલ (હાલ-સરધાર)

'ઘેલા સમ તીર્થ નહીં, ગઢપુર સમ નહીં ધામ;
શ્રી ગોપીનાથજી સમ દેવ નહીં, શ્રીહરિ સમ નહીં નામ.'

સર્વોપરી, સર્વકારણના કારણ ઈષ્ટદેવ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ જેને પોતાનું ઘર માનીને ૨૯ વર્ષ (સં.૧૮૬૧ થી ૧૮૮૬ સુધી) રહ્યા એ ગઢડાના પવિત્ર નામથી કોણ અજાણ્યું હશે?

નવખંડ ધરતીમાં આ ધામ સર્વોપરિ છે. ત્યાંની ગલિ ગલિમાં જ નહિ, ધરતીના કણ કણમાં પરબ્રહ્મના સ્પંદનોની અલૌકિક અનુભૂતિનો અહેસાસ માત્ર સ્મરણ કરવાથી જ થાય છે.

પ.પૂ. ધ.ધુ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ 'શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય' ગ્રંથમાં ગઢપુરનો મહિમા કહેતા લખે છે :

'नृलोके ते द्युषल्लोके पाताले चापि सन्मते ! ।
नास्त्येतत्सन्निभं त्वन्यत्तीर्थक्षेत्रं हि पावनम् ।।६।।'

હે સન્મતે ! સ્વર્ગલોક, મર્ત્યલોક અને પાતાલ લોકમાં આ ગઢપુરના દરબારગઢના જેવું પવિત્ર બીજું કોઈ તીર્થક્ષેત્ર નથી.

(શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૯/૬)

'मथुराकल्पवासेन यत्फलं मानवो व्रजेत् ।
एतेषु तत्फलं पंच वासरान् याति यो वसेत् ।।१२।।
काश्यां वै योगयुक्तानां गतिर्देहत्यजां तु या ।
एतद्यात्राकृतां राजन् ! सा गतिः स्यान्न संशयः ।।१३।।'

વળી, મથુરામાં એક કલ્પ (એક હજાર ચતુર્યુગ) સુધી તીર્થ સેવાથી મનુષ્યને જે ફળ મળે તે ફળ આ દરબારગઢના તીર્થક્ષેત્રોને માત્ર પાંચ દિવસ સેવવાથી મળે છે. તેમજ કાશીમાં યોગીઓ શરીર છોડે, તો તેને જે સદ્‌ગતિ પ્રાપ્ત થાય તે સદ્‌ગતિ તો માત્ર અહીંની યાત્રા કરનારાને પણ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં કોઈ સંશય નથી. (શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૯/૧૨-૧૩)

આ તીર્થક્ષેત્રનું મનમાં ચિંતન કરવામાં આવે તો તે સો વર્ષમાં થયેલું માનસ પાપ ટાળે છે અને જીભથી આનું યશોગાન કરવામાં આવે તો તે સાત જન્મના પાપને તત્કાળ નષ્ટ કરે છે.

આ ગઢપુરની ધરતીમાં દાસત્વનાં આદર્શ દાદાખાચર અને લાડુબા-જીવુબા જેવા નિષ્કામ મૂર્તિ ભક્તોની પ્રેમદોરીએ બંધાઈને રહેલા શ્રીજીમહારાજ નિત્ય પરમહંસોની સાથે જ્ઞાનગોષ્ઠી કરતા, ભક્તો સાથે પ્રશ્ન-પરિપ્રશ્નમાં જોડાતા અને 'યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ' મોક્ષના અમૂલ્ય રસાયણો સમાન વચનામૃતોની વર્ષા થતી હતી.

સંપ્રદાયનું કોઈ એવું શાસ્ત્ર નથી જેની અંદર ગઢપુરનો ઠસોઠસ મહિમા ભરેલો ન હોય ! આમ, ગઢપુરધામ એ સંપ્રદાયનું સર્વ શ્રેષ્ઠ તીર્થધામ છે. 'ગઢડું મારું ને હું ગઢડાનો, તે તો કદી નથી મટવાનો' એમ પોતે વારંવાર કહેતા. ગઢપુરને શ્રીજીમહારાજે કાયમી નિવાસ સ્થાન બનાવ્યું હતું. સત્સંગમાં વિચરણ કરવા જતાં. પરંતુ પાછા ગઢપુર પધારે ત્યારે નિરાંત અનુભવતા અને કહે : 'હાશ, હવે હું મારે ઘેર આવ્યો.' ગઢપુર એટલે મહારાજને રહેવાનું ઘર છે.

પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુ જ્યાં ૨૯ વર્ષ રહ્યા અને વચનામૃતમાં જેને સ્વમુખે 'અક્ષરધામનું મધ્ય' કહ્યું છે. અક્ષરધામ એટલે કિંમતી પથ્થરમાં સારા શિલ્પીઓએ બનાવેલી કલાકૃતિ માત્ર નહીં, પરંતુ જે ભૂમિનો સ્પર્શ થતા જ મન નિર્મળ બની જાય, જે સ્વરૂપોના દર્શન કરતાની સાથે પ્રગટની ઝાંખી થઈ આવે છે. અને જેનાથી દૂર ખસવાનું મન ન થાય એવું ધામએટલે અક્ષરધામગઢપુર..., દાદાખાચરનો દરબાર..., શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું મંદિર...

શ્રીજીમહારાજે સોનેરી પાઘ ઉપર ઉન્મત્ત ગંગામાંથી પથ્થરો લાવી સ્વહસ્તે મંદિરના પાયા પૂરી મંદિરનું નિર્માણકાર્ય કર્યું છે એની ભવ્યતા અને દિવ્યતાનું વર્ણન કોણ કરી શકે ? જે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું સ્વરૂપ ભગવાન શ્રીહરિએ પોતાના અંગોઅંગનું માપ આપી બનાવેલ છે તેમાં આજે પણ શ્રીજીમહારાજ અખંડ વાસ કરી ભક્તજનોની મનોકામના પૂર્ણ કરે છે.

ભગવાન શ્રીહરિની કર્મભૂમિ ગઢપુરનો શાસ્ત્રોમાં ખૂબજ મહિમા બતાવવામાં આવ્યો છે :

'एतेषामत्र यात्रायै गच्छतां प्राणधारिणाम् ।
पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं स्यादेव भूपते ! ।।'

હે રાજન્ ! આ ગઢપુરના તીર્થોની યાત્રાએ આવતા યાત્રીકોને પગલે પગલે અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ થાય છે.

(શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૯/૧૮)

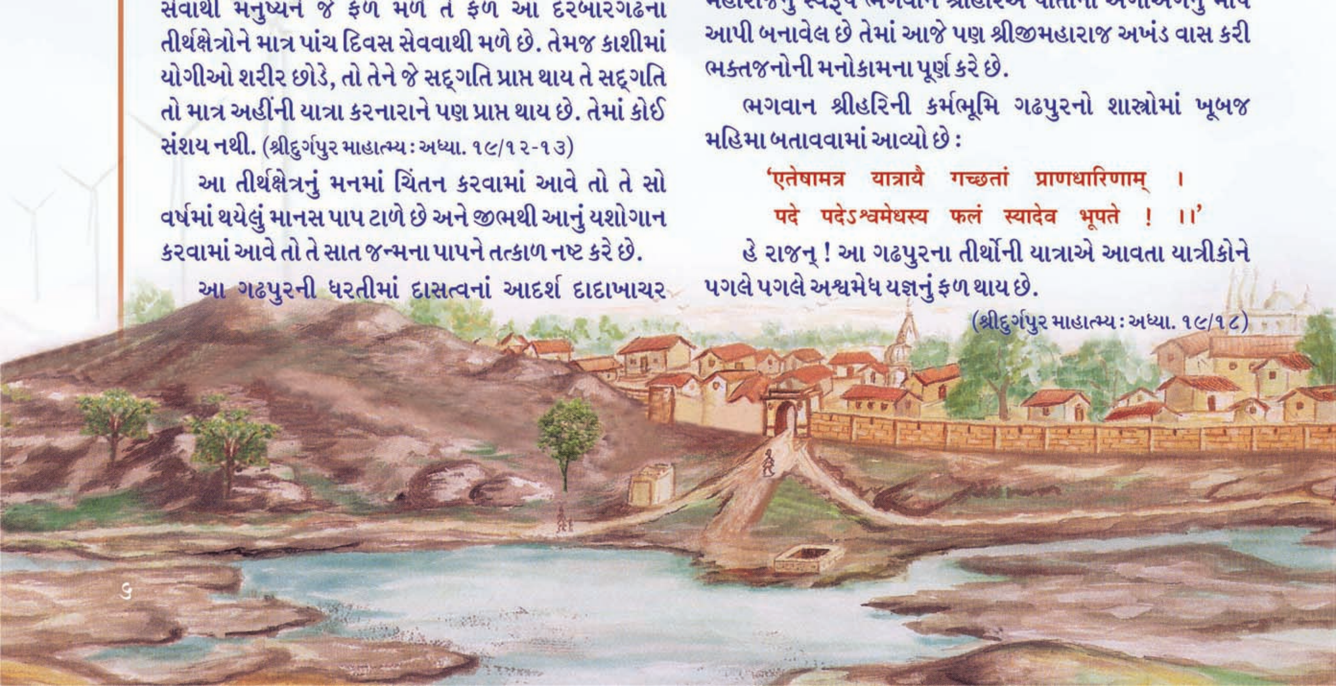

'सायंप्रातः स्मरेद्भक्त्या तीर्थक्षेत्राण्यमूनि यः ।
तेनाऽशेषाणि तीर्थानि कृतान्येवातिसद्धिया ।।'

જે મનુષ્ય સાંજ-સવાર ભક્તિભાવથી આ તીર્થક્ષેત્રોને સંભારે છે, તે અતિશય શુભ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યે જાણો કે બધા જ તીર્થોની યાત્રા કરી જ લીધી છે. (શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૯/૨૭)

'यत्र कुत्र स्थितो देही पुण्यान्येतानि यः स्मरेत् ।
न तस्य पुनरावृतिः स्यात्सुखं वाञ्छितं तथा ।।'

જે કોઈપણ સ્થળે રહેતો મનુષ્ય આ પવિત્ર તીર્થ ક્ષેત્રોને સંભારતો હોય છે તો તેને પુનર્જન્મટળે છે અને મન ચાહ્યું સુખ મળે છે. (શ્રીદુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૯/૨૯)

આમ, ગઢપુરમાં શ્રીજીમહારાજ સૌથી વિશેષ અંતર્ધાનલીલા સુધી રહ્યા અને અક્ષરધામ તુલ્ય તીર્થક્ષેત્ર બનાવ્યું. એમ ભગવાન શ્રીહરિના સ્વમુખના શબ્દોમાં જોઈએ : "...અમે બોલીએ છીએ તે પણ ત્યાં જ બેઠા થકા બોલીએ છીએ અને તમે સર્વે ત્યાં જ બેઠા છો એમહું દેખું છું પણ આ ગઢડું શહેર કે આ ઓસરી એ કાંઈ દેખાતું નથી..." (વચનામૃત મધ્ય પ્રકરણ : ૧૩)

ગઢપુરવાસીઓના ધન્યભાગ્ય છે કે આજે પણ ડગલે ને પગલે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ આંખ આગળ ખડી થઈ જાય એવા પવિત્ર સંભારણા જેમના જીવનકાળ દરમ્યાન ચારેકોર શેરીએ શેરીએ અને ઘરે-ઘરે પથરાયેલ છે.

આ લીલાને સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ભક્તચિંતામણીના અનેકાનેક પ્રકરણોમાં સાંકળની કડીની જેમગુંથીને ગઢપુરવાસીઓને આપેલા સુખનું અપાર વર્ણન કરેલું છે. તે જોઈએ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના શબ્દોમાં :-

'પાંચાળદેશમાં ગઢડું ગામ, તિયાં પધાર્યા સુંદર શ્યામ ।
આવી દાસને દીધા દર્શન, નીર્ખિ નાથ સુખી થયા જન ॥'

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર.-૬૭/૪૨)

'પછી ગામ ગઢડે, આવિયા તે અલબેલ ।
કરે લીલા લલિત ભાત્યે રસિયોજી રંગરેલ ॥૧॥
દિયે આનંદ દાસને, અતિ હાસ વિલાસ કરી ।
સુંદર મનોહર મૂરતિ જન નિરખે નયણા ભરી ॥૨॥'

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર.-૮૪)

'અલબેલોજી આનંદકારી, આવ્યા ગઢડે દેવ મુરારી ।
સર્વે દાસને દર્શન દીધાં, જનના મન મગન કીધાં ॥'

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર.-૮૫/૧)

આ પ્રમાણે ગઢપુરવાસીને શ્રીજીમહારાજે ખૂબજ સુખ આપેલા છે,

શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન જેવા સમ્રાટ ગ્રંથમાં પણ આ ગઢપુરવાસી અભય પરિવારનો પ્રેમ સર્વેશ્વર પરમાત્મા શ્રીહરિને પણ વશ કરીને ગઢપુરમાં જ તેમનો પોતાનો કાયમી નિવાસ કરવાની પ્રતિજ્ઞાનો કોલ પ્રાપ્ત કરાવે છે તે જોઈએ સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીના સ્વહસ્તે લખાયેલા શબ્દોમાં :-

'त्यज चिन्तां धराधीश ! त्वयाहं हि वशीकृतः ।
तवैकान्तिकधर्मेण प्रसन्नोऽस्मीति विद्धि भो ! ॥३९॥
वत्स्याम्यत्रैव नियतमहं नास्त्यत्र संशयः ।
भक्तानां तुष्टयेऽन्यत्र गत्वैष्यामि पुनःपुनः ॥४०॥'

હે ધરાધીશ ! ચિન્તાનો ત્યાગ કરો, કારણ કે તમારા એકાંતિક ધર્મથી પ્રસન્ન થયેલો હું તમોએ વશ કરાયેલો છું. એમતમો જાણો. (૩૯) હું આ દુર્ગપત્તનમાં નિવાસ કરીશ એમાં સંશય નથી. વળી દેશાંતરના ભક્તજનોની પ્રસન્નતા માટે બીજે જઈને ફરી વારંવાર અહીંયાં જ આવીશ. (૪૦) (સત્સંગિજીવન : ૨/૩૨/૩૯-૪૦)

વળી સત્સંગિજીવનના ત્રીજા પ્રકરણમાં ગઢપુરવાસી ભક્તજનો ભગવાન શ્રીહરિએ આપેલા સુખનો પ્રતિભાવ વર્ણવતા કહે છે :-

'तव निवासतो दुर्गपत्तनं जयति भूतले सर्वतोऽधिकम् ।
भवदुपाश्रया मुक्तिरत्र यद्वसति सर्वदाऽन्यत्र दुर्लभा ॥५५॥'

હે હરે! દુર્ગપત્તન તમારા નિવાસથી આ પૃથ્વીમાં સમગ્ર તીર્થક્ષેત્રાદિથી પણ અધિક સર્વોત્કર્ષપણે વર્તે છે, જે માટે તમારા આશ્રયવાળી મુક્તિ આ દુર્ગપત્તનમાં સર્વદા વસે છે. બીજે તો દુર્લભ છે. (સત્સંગિજીવન : ૩/૪૩/૫૫)

આ પ્રમાણે કહેલું છે. તો તેવા આ મોક્ષસંપત્તિની સમગ્ર રિદ્ધિ-સિદ્ધિથી ભરપૂર આ ગઢપુર-ક્ષેત્રના તમામ તીર્થસ્થાનોના આપણે આ 'ચિંતન અંક'ના માધ્યમથી દરેક સ્થળની માહિતીસભર દર્શન કરી કૃતાર્થતા અનુભવીએ.

આજે આ ગઢપુરધામમાં વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી તેમજ ટેમ્પલબોર્ડ સલાહકાર પૂ. એસ.પી. સ્વામી અને કો.શા.સ્વામી શ્રી ઘનશ્યામવલ્લભદાસજી વગેરે ટ્રસ્ટીમંડળના માર્ગદર્શન પ્રમાણે વિકાસકાર્યો અનેકવિધ રીતે થઈ રહ્યા છે.

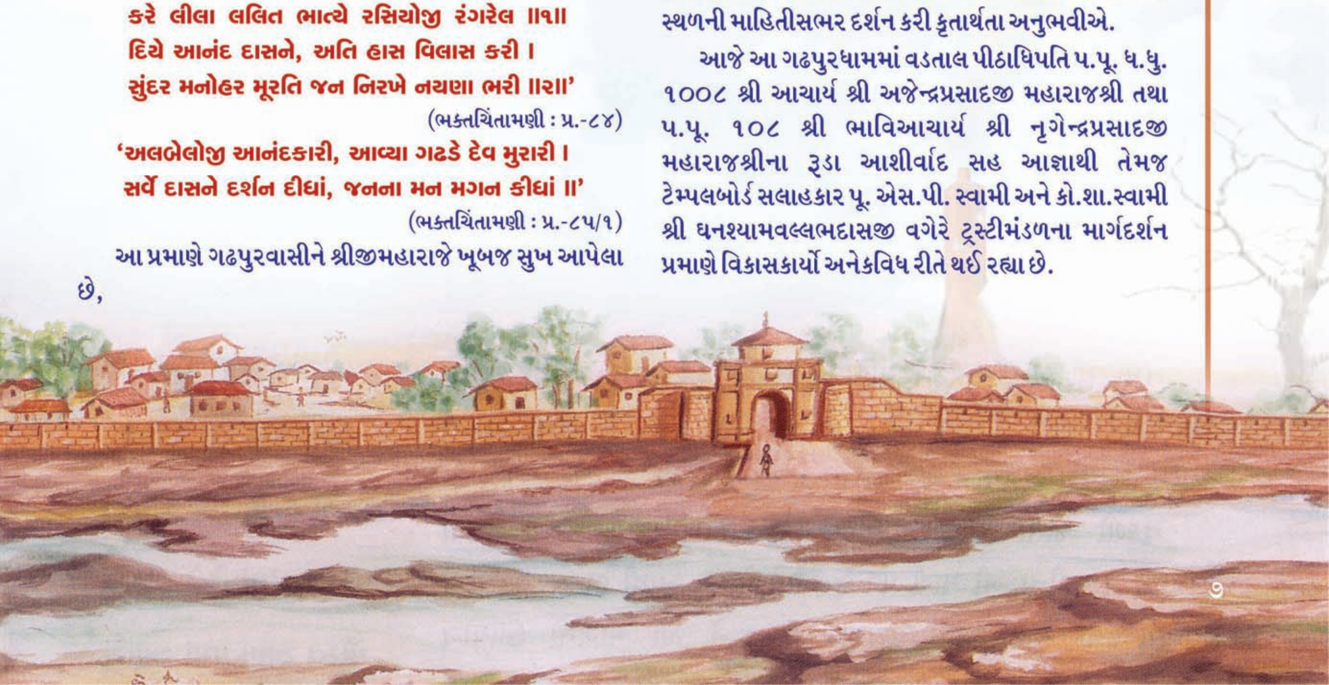

શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું સ્વરૂપ બનાવતા શ્રીજીમહારાજ

લેખક/સંકલન :- સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી ગુરુ : પૂ. સદ્. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

દાદાખાચરના દરબારગઢમાં શ્રી વાસુદેવનારાયણના ઓરડાની પાસેના ઓરડામાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના અંગોઅંગનું માપ આપી શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિ સુતાર નારાયણજીભાઈ પાસે કરાવેલ છે.

'સુતાર નારાયણ નામ જેહ, તેડાવિયા જીર્ણગઢેથી તેહ ।
ઓપો તમે મૂર્તિ કહે મુરારી, કરો અમારા સમ અંગધારી ॥'

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૬૨/૧૨-૧૩)

નારાયણ સુથારે કહ્યું : " મહારાજ ! હું પણ આપની આજ્ઞાની વાટ જોતો હતો. મેં તે અંગેની બધી જ તૈયારી કરી રાખી છે. પણ હું કામ શરૂ કરું તે પહેલાં આપ મારી સન્મુખ સ્થિર થઈ બિરાજો, એટલે હું બરોબર આપની મૂર્તિનું નિરીક્ષણ કરી લઉં."

શ્રીજીમહારાજ નારાયણજીભાઈની સૂચના પ્રમાણે ઉત્તરાદા બારના ઓરડાની ઓસરીએ બાજોઠ ઉપર બિરાજ્યા. નારાયણજીભાઈ મહારાજની મૂર્તિનું સમગ્રપણે નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યા. ઘડીક આગળ આવે, પાછળ જાય, વળી આગળ આવે એમનારાયણજીભાઈએ મહારાજનાં સર્વે અંગ નિહાળી લીધાં.

'स्वमूर्तिर्यावती तुङ्गा तत्प्रमाणोन्नतां शुभाम् ।
चिह्नैश्चावयवैर्युक्तामात्मतुल्यैर्मनोरमैः ॥२॥'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૭૮/૨)

પોતાની જેટલી ઊંચાઈ હતી તેટલી જ તે મૂર્તિની શુભ ઊંચાઈ કરાવી. પોતાના સ્વરૂપ જેવા જ મનોહર ચિહ્નો અને અવયવો કરાવ્યા.

આ વાતની નોંધ કરતાં વચનામૃતના પરથારામાં દર્શાવેલું છે કે, 'શ્રી દુર્ગપત્તનને વિષે શ્રી ગોપીનાથજીની મૂર્તિ જેટલી ઊંચી છે તેટલી જ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ ઊંચી છે.'

તે વખતે શ્રીજીમહારાજ શ્રી વાસુદેવનારાયણના ઓરડાથી પશ્ચિમખંડમાં ગાદીવાળા હિંડોળામાં સતત વિરાજતા હતા. થાળ પણ ત્યાં જ મંગાવીને જમતા, સભા પણ ત્યાં જ ભરતા. આ રીતે મહારાજ ત્યાં લગભગ ત્રણ મહિના સુધી પ્રેમથી બેસી રહ્યા અને આવી તેજસ્વી શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિ કરાવી.

નારાયણજીભાઈ મહારાજના એક એક અંગનું દોરી વડે માપ લઈ તે માપ પ્રમાણે જ મૂર્તિ બનાવતા હતા. આ રીતે મૂર્તિ લગભગ તૈયાર થવા આવી.

મૂર્તિ જ્યારે સંપૂર્ણ તૈયાર થઈ ત્યારે અત્યંત સુશોભિત પોતાની પ્રિય તે મૂર્તિને પ્રેમથી દશેક વાર ભેટ્યા હતા.

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૭૮/૫)

શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનો પ્રતિષ્ઠોત્સવ

'स्वमूर्तिर्यावती तुङ्गा
तत्प्रमाणोन्नतां शुभाम् ।
चिह्नैश्चावयवैर्युक्तामात्मतुल्यैर्मनोरमैः
॥२॥'

પોતાની જેટલી ઊંચાઈ હતી તેટલી જ તે મૂર્તિની શુભ ઊંચાઈ કરાવી. પોતાના સ્વરૂપ જેવા જ મનોહર ચિહ્નો અને અવયવો કરાવ્યા.

'सम्पूर्णायां ततस्तस्यां
जातायां तां प्रियां हरिः ।
दशकृत्वोऽस्वजत्प्रीत्या
श्रिया युक्तामुदारया ॥५॥'

મૂર્તિ જ્યારે સંપૂર્ણ તૈયાર થઈ ત્યારે અત્યંત સુશોભિત પોતાની પ્રિય તે મૂર્તિને પ્રેમથી દશેક વાર ભેટ્યા હતા.
(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૭૮/૨-૫)

સં. ૧૮૮૫ આસો સુદ - ૧૨ (તા. ૨૦-૧૧-૧૮૨૮, રવિવાર)ના રોજ મધ્યખંડમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજ અને તેની બાજુમાં શ્રી રાધિકાજીની સ્થાપના કરી. ત્યારપછી શ્રીજીમહારાજે ન્યાસવિધિ કરીને શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિને સ્થિર દૃષ્ટિથી નિહાળી રહ્યા. આ પ્રસંગનું વર્ણન કરતાં સદ્. શ્રી શતાનંદ સ્વામી સત્સંગિજીવનમાં લખે છે:

'वादित्रनादः सुमहांस्तदासीद्वेदध्वनिर्वैदिकभूसुराणाम् ।
बभूव कृष्णं स महोपहारैः सम्पूज्य दृष्ट्या स्थिरयाऽऽलुलोके ॥१२॥
मुहूर्तमित्थं प्रसमीक्षमाणे हरौ स कृष्णोऽतितरां बभासे ।
दृष्ट्वा तमापुर्भृशविस्मयं वै भक्ता अभक्ता निखिलाश्च लोकाः ॥१३॥'

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૫/૫૫/૧૨-૧૩)

શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠા સમયે અતિ મહાન વાજિંત્રોનો ધ્વનિ થયો. વેદજ્ઞ બ્રાહ્મણોનો અતિ મહાન વેદધ્વનિ થયો. ભગવાન શ્રીહરિ મહાઉપચારોથી શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું સંપૂજન કરીને નિશ્ચલ દૃષ્ટિથી પોતાનું ઐશ્વર્ય અતિશય પોષણ કરવા માટે જોતા હતા. આ પ્રકારે બે ઘડી સુધી શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજને જોતા હતા, ત્યારે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિને અત્યંત કાંતિમાન જોઈને ભક્તો અને અભક્તો સમગ્ર લોકો અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા.

પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ પૂરો થયો. શ્રીજીમહારાજ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિને આલિંગન કરીને ભેટ્યા. ત્યારબાદ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠાવિધિની આરતી ઉતારી. તે સમયે વાજિંત્રના નાદ, બંદુકોના અવાજો અને જયજયકારના ઘોષ થયા. આકાશમાં બ્રહ્મા, શિવ, ઈન્દ્રાદિક દેવતાઓ પણ અમૂલ્ય ભેટો લઈને શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના દર્શનાર્થે ઉપસ્થિત થયા અને પુષ્પની વૃષ્ટિ તેમજ આનંદથી નૃત્ય-ગાન સહિત ઉત્સવ કરવા લાગ્યા. સંતો તાલ મૃદંગાદિ વાંજિત્રો લઈને ભગવાનના ગુણોનું ગાન-કીર્તન તથા ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત શ્રી ગોપીનાથજી આદિક દેવોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

ત્યાર બાદ સંતોએ ચંદનાદિથી પૂજા કરી અને શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજ સમક્ષ અન્નકૂટ ધરાવ્યો. આ સમયે આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે પણ શ્રી ગોપીનાથજી રૂપે બિરાજતા ભગવાન શ્રીહરિની ખૂબજ પ્રીતિથી પૂજા કરી અને સંતોની સાથે મળી સ્તુતિગાન કરેલું છે.

શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની જમણી બાજુએ પોતાના કિશોર સ્વરૂપ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની પ્રતિમા પધરાવવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો. જેની નોંધ લેતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજ શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથમાં કહે છે :

'ઇચ્છો મુજને જો કરવા પ્રસન્ન, તમે તો માનો મારું વચન;
વળી એમબોલ્યા નરવીર, તમે સાંભળો હે રઘુવીર.
પ્રતિમા ગોપીનાથની જેહ, જાણો મારું સ્વરૂપ છે તેહ;
તોય પ્રગટનું ધરવાને ધ્યાન, ધાતુનું રૂપ મુજ સમાન.
ગોપીનાથ પાસે પૂર્વ ઠામે, સ્થાપજો હરિકૃષ્ણને નામે;'

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૧૦/૩/૨૫-૨૭)

ઉપરોક્ત શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાને સાક્ષાત્ લક્ષ્મીસ્વરૂપ શ્રી જીવુબા (મોટીબા)એ પોતાના હૃદયમાં ધારી રાખી હતી. એટલે શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ કંડારવા માટે પોતાની પાસે રહેલ પ્રસાદીના સોના-ચાંદીના અલંકારો, તાંબા અને કાંસાના વાસણો વગેરે આપી દીધું. આ મૂર્તિનું શિલ્પકામ જેમણે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની મૂર્તિ કંડારી હતી તેવા નારાયણજીભાઈ સુથારે કર્યું છે. જ્યારે મૂર્તિ તૈયાર થઈ ત્યારે જીવુબાએ વડતાલથી પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજને તેડાવી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૧૬ ફાગણ સુદ - ૫ના રોજ મંદિરના મધ્ય શિખરમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની જમણી બાજુએ કરાવી હતી.

શ્રી વાસુદેવનારાયણ - શ્રી ધર્મદેવ - ભક્તિમાતા

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં સૌપ્રથમશ્રી વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ ભગવાન શ્રીહરિના સંકલ્પથી શ્વેતદ્વીપના મુક્તો લાવેલા. આ મૂર્તિની શ્રીજીમહારાજે સૌપ્રથમ સં. ૧૮૬૨ ફાગણ વદ - ૩ના રોજ દાદાખાચરના દરબારગઢમાં ઉત્તરાદાબારના ઓરડામાં સ્થાપના કરી હતી. ત્યારબાદ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજનું શિખરબધ્ધ મંદિર તૈયાર થતા સં. ૧૮૮૫ આસો સુદ - ૧૨ના રોજ મંદિરમાં શ્રી ધર્મપિતા અને શ્રી ભક્તિમાતાની મૂર્તિ સાથે શ્રી વાસુદેવનારાયણની મૂર્તિ શ્રીજીમહારાજે સ્વહસ્તે પધરાવી હતી.

શ્રી સૂર્યનારાયણ - શ્રીકૃષ્ણ-બળદેવ-રેવતીજી

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વહસ્તે એકલા સૂર્યનારાયણની જ મૂર્તિ સાતમુખવાળા ઘોડાના પાષાણના રથ ઉપર સં. ૧૮૮૫ આસો સુદ - ૧૨ના રોજ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠાની સાથે મધ્યખંડના પૂર્વબાજુના ખંડમાં પધરાવી હતી. ત્યારબાદ સં. ૧૯૧૬ ફાગણ સુદ - ૫ના રોજ શ્રીકૃષ્ણ-બળદેવ-રેવતીજીની મૂર્તિઓનું સ્થાપન આ ખંડમાં જ કરવાનું નક્કી થયું ત્યારે સૂર્યનારાયણ દેવનો પાષાણનો રથ ત્યાંથી ખસેડી લેવામાં આવ્યો અને સૂર્યનારાયણની મૂર્તિ થોડી દૂર, પૂર્વ દિશામાં ખસેડી ખંડમાં થયેલી જગ્યામાં શ્રીકૃષ્ણ-બળદેવ-રેવતીજીની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજના વરદ્હસ્તે કરવામાં આવી હતી. અને શ્રી સૂર્યનારાયણનો રથ મંદિરના પાછળભાગમાં પ્રદક્ષિણામાં રહેલ આનંદભુવનમાં પધરાવેલો છે.

શ્રી લાલજી મહારાજ

શ્રી લાલજી મહારાજનું પૂજન જીવુબા તથા લાડુબા કરતા હતા ત્યારે એભલખાચરે તેઓને પૂજા કરવાની ના કહી અને કહ્યું : ''આ તમારા લાલજી મને પરચો બતાવે તો હું માનું '' ત્યારે જીવુબાએ આ લાલજી મહારાજને દૂધ ધરાવ્યું હતું તે દૂધ લાલજી મહારાજે પાન કરીને એભલખાચરના પગમાં કટોરાનો ઘા કર્યો હતો. આ તેવા પ્રસાદીના શ્રી લાલજી મહારાજ આજે શ્રી ધર્મ-ભક્તિ પાસે સોનાના સિંહાસનમાં બિરાજે છે.

સુખશૈયા અને શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની ચિત્ર-પ્રતિમા

આ સુખશૈયાના પલંગમાં શ્રીજીમહારાજ સુખશાંતિપૂર્વક એકાંતમાં પોઢતા હતા. અને આ પલંગમાં શ્રીજીમહારાજની એક ચક્ષુવાળી મૂર્તિ પધરાવવામાં આવી છે. તેનો ઈતિહાસ કંઈક આવો જ છે :

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ જ્યારે સ્વધામ પધાર્યા ત્યારે સર્વે નંદસંતોએ શિલ્પી નારાયણજીભાઈ સુથારને કહ્યું : ''શ્રીજીમહારાજ સભામાં જે રીતે બિરાજતા હતા તેવી જ રીતે આબેહુબ મોટી ચિત્ર-પ્રતિમા બનાવો તો સુખશૈયામાં સ્થાપના કરવામાં આવે અને શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપના દર્શન-ધ્યાનનો અલૌકિક આનંદ આવે અને સૌ કોઈને પરમશાંતિનો અનુભવ થાય.'' આ પ્રમાણે નંદસંતોની વાત સાંભળીને નારાયણજીભાઈ સુથારે ભગવાન શ્રીહરિની સભાપ્રસંગની પૂરા કદની શ્રીહરિના સ્વરૂપ જેવી જ એક ચક્ષુની મૂર્તિનું ચિત્રકામ કર્યું. ત્યારબાદ આ મોટી પ્રતિમાને કાચની ધરીમાં મઢાવીને વડોદરાથી નંદસંતો માથે ઉપાડીને ગઢપુર લાવેલા છે. અને સુખશૈયામાં તે ચિત્ર-પ્રતિમા પધરાવી છે.

ચાખડી

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ જ્યારે આ ચાખડી પહેરીને ઘેલા નદીએ સ્નાન કરવા જતા હોય કે પછી ગઢપુરની ગલીમાં નીકળ્યા હોય ત્યારે ચાખડીનો ચટ ચટ અવાજ સાંભળીને અનેક લોકોને સમાધિ થતી હતી. તે આ અદ્‌ભૂત પ્રાસાદિક ફરતી રૂપેરી ઘૂઘરીઓવાળી ચાખડી શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરમાં સુખશૈયામાં હરિભક્તોના દર્શન માટે પધરાવેલી છે.

સુખશૈયાના સંકટહર શ્રી હનુમાનજી

શ્રીજીમહારાજે સં. ૧૮૮૫ આસો સુદ - ૧૨ (તા. ૨૦-૧૧-૧૮૨૮, રવિવાર)ના રોજ મધ્યખંડમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજની સ્થાપના કરી ત્યારે જ સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિએ સુખશૈયાના દરવાજા પાસે સંકટહર શ્રી હનુમાનજીની સ્થાપના કરી આરતી ઉતારી હતી.

પ્રદક્ષિણામાં શ્રી ગણપતિજી શ્રી હનુમાનજી

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્વધામ સિધાવ્યા બાદ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરની પ્રદક્ષિણામાં મુખ્ય દરવાજા તરફ શ્રી ગણપતિજી અને શ્રી કષ્ટભંજનદેવ હનુમાનજીની ભવ્ય મૂર્તિઓ પધરાવેલી છે.

પ્રદક્ષિણામાં ચરણારવિંદ

મંદિરની પ્રદક્ષિણાના આ ગોખમાં શ્રીજીમહારાજ અનેકવાર વિરાજમાન થયા હતા અને અનેક ભક્તોને પરચા-ચમત્કારો બતાવેલા છે. ભગવાન શ્રીહરિના મોટાભાઈ શ્રી રામપ્રતાપભાઈને ચતુર્ભૂજરૂપે મહારાજે આ ગોખમાં દર્શન આપ્યા હતા તેવા આ પ્રાસાદિક સ્થાનમાં આ ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

પ્રસાદીના સિંહ

મંદિરના મુખ્ય દરવાજામાં પ્રવેશતા ડાબી અને જમણી એમબંને બાજુએ પથ્થરના સિંહ ભગવાન શ્રીહરિએ પાસે બેસીને કડિયા પાસે કોતરાવેલા છે. શ્રીજીમહારાજને આંખમાં કાંકરી પડતા સિંહ ઘડનાર કડિયાએ કાઢી તેથી તેમને આ સિંહમાં રહીને નૃસિંહરૂપે દર્શન આપ્યા હતા. આ બંને સિંહો ઉપર ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ બિરાજમાન થયા છે અને માથે હાથ પણ મૂકેલ છે.

શ્રી ગણપતિજી - શ્રી હનુમાનજી

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વહસ્તે શ્રી સૂર્યનારાયણના ખંડ પાસે ગોખમાં ચતૂર્ભજ શ્રી ગણપતિજીની મૂર્તિ અને શ્રી વાસુદેવનારાયણ - ધર્મ-ભક્તિના ખંડ પાસે ગોખમાં શ્રી હનુમાનજીની સ્થાપના કરેલ છે.

પ્રસાદીના પૈસા

ગઢપુરમાં શ્રીજીમહારાજના દર્શન કરવા દેશોદેશથી મોટા સંઘો લઈને હરિભક્તો આવતા અને મહારાજને રૂપિયા ભેટ ધરતા. આ રૂપિયા પ્રસાદીના જાણી 'આનંદભુવન'માં બાળસ્વરૂપ શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ પાસે રાખવામાં આવ્યા છે.

પ્રદક્ષિણામાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ

ગઢપુર મંદિર રહેલી પ્રાસાદિક વસ્તુઓમાં ચરણારવિંદની જોડીઓ, વાસણો, વસ્ત્રો, અલંકારો, સંગીત સાધનો વગેરેના સૌ કોઈ સુખપૂર્વક દર્શન કરી શકે એવી રીતે ભુવન તૈયાર કરવામાં આવ્યું. અને તે સમયના વર્તમાન વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના નામ ઉપરથી આ ભુવનનું નામ 'આનંદ ભુવન' રાખવામાં આવ્યું. પ્રથમઆ તમામ શ્રીહરિની બધી જ પ્રાસાદિક વસ્તુઓ મંદિરના મુખ્ય દરવાજા ઉપર કે જે નારાયણ મહોલ નામે પ્રસિદ્ધ છે તેના માળ ઉપર પધરાવેલી હતી. પરંતુ ત્યાં સત્સંગીજનોને દર્શન માટે અનુકુળતા હતી નહિ તેથી તે બધી દિવ્ય અલૌકિક વસ્તુઓને અહીં આનંદ ભુવનમાં સ્થાપન કરવામાં આવી. અને તે જ વખતે 'આનંદભુવન'માં જ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે બાળસ્વરૂપ શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની પંચધાતુ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી.

પ્રાસાદિક થાળી, વાટકો, ચંબુ

આ પ્રાસાદિક થાળી, વાટકો અને ચંબુનો ઉપયોગ શ્રીજીમહારાજ જમતી વખતે કરતા હતા. તેથી અમૂલ્ય પ્રાસાદિક વસ્તુ જાણીને 'આનંદભુવન'માં હરિભક્તોના દર્શન માટે રાખેલ છે. સાથે કબાટમાં જીવુબા (મોટીબા)એ શ્રી લાલજી મહારાજને દૂધપાન કરાવેલ કટોરો પણ રાખવામાં આવ્યો છે.

પ્રાસાદિક શસ્ત્રો

આ દૃશ્યમાં બે તલવાર દેખાય છે, તેમાં એક મહાશૂરવીર અને શ્રીજીમહારાજના અંગરક્ષક વીર ભગુજીની છે. જે તલવારે ખબડ-મતારાને જનોઈવાઢ ઘા મારીને કાપી નાખ્યો હતો. અને બીજી તલવાર ખબડ-મતારાની છે. ઉપરના ભાગમાં જે લોખંડનો શિરટોપ છે તે ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસાદીનો છે. અને સાથે સાથે શ્રીજીમહારાજે જુદા જુદા સમયે શસ્ત્રો ધરેલાં તે પ્રસાદીના છે. આ સર્વે પ્રાસાદિક શસ્ત્રોના દર્શન 'આનંદભુવન'માં થાય છે.

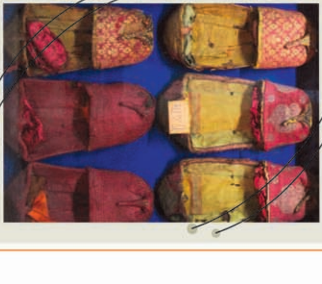

શ્રીજીમહારાજની પ્રાસાદિક મોજડીઓ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ આ ધરા ઉપર પ્રગટપણે સત્સંગમાં મુમુક્ષુજીવોના કલ્યાણાર્થે વિચરણ કરતા ત્યારે પ્રેમીભક્તજનોએ અતિભાવથી પોતાની કલાકારીગીરી કરીને પોતાના ઈષ્ટદેવને માટે મોજડી સીવડાવીને પહેરાવીને આનંદ અનુભવતા હતા તે શ્રીજીમહારાજની પ્રાસાદિક મોજડીઓ 'આનંદભુવન'માં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

શ્રીજીમહારાજના પ્રસાદીના ચરણારવિંદો

તેહ સારું છાપી દીધાં ચરણ રે, જે છે મોટાં સુખનાં કરણ રે ।
ચરણ ચિંતવે ચિહ્ન સહિત રે, વળી પૂજે કોઈ કરી પ્રીત રે ॥

આ વસુંધરા સતત ૪૯ વર્ષ સુધી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનાં ચરણથી ધન્ય થઈ હતી. તેઓનાં એ દિવ્ય ચરણની ચંદન-કુમકુમ વરણી હજારો છાપ આ ધરતી પર પડી છે. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં શ્રીજીમહારાજની હજારો આ ચરણમુદ્રાઓ સંપ્રદાયની એક અણમોલ ધરોહર છે. ભક્તોના ભક્તિભાવને વશ થઈને ભગવાન શ્રીહરિ સ્વયં પોતાના ચરણો કંકુમાં બોળી, કાગળ કે વસ્ત્ર પર પધરાવતા, જેથી ચરણારવિંદના તળિયાની છાપ તે કાગળ તે વસ્ત્ર પર પડી જતી. ચરણછાપ અથવા ચરણારવિંદ તરીકે આ ચરણમુદ્રાઓ હજારોની સંખ્યામાં સંપ્રદાયમાં ભક્તિભાવપૂર્વક પૂજાય છે. શ્રીજીમહારાજે પોતાના ચરણારવિંદની સૌપ્રથમ છાપ વાંસદાના રાજા રાયસિંહજી સોલંકીને વિ.સં. ૧૮૭૨માં આપેલી. ત્યારપછી તો ગઢડા, સારંગપુર, વડતાલ, લોયા વગેરે અનેક ગામોમાં ભક્તોને ચરણારવિંદની છાપ આપતા. ક્યારેક સીધી છાતીમાં જ ચરણારવિંદની છાપ આપતા. અહીં દર્શાવેલ ચરણારવિંદો ગઢપુરમાં 'આનંદભુવન'માં ૨૧૦ કરતા વધારે ચરણજોડીના દર્શન થાય છે.

ભગવાન શ્રીહરિના નખ-કેશ તથા મુગટ

શ્રીજીસમકાલીન નંદસંતોને શ્રીજીમહારાજને વિષે કેટલો બધો દિવ્યભાવ હશે અને સર્વોપરીપણાનો નિશ્ચય હશે તેનો ખ્યાલ આ ચિત્રમાં દર્શાવેલ નખ-કેશથી સમજાય છે. કારણ કે હજુ મહારાજ સિવાય કોઈ અવતારોના નખ-કેશ આ પૃથ્વી પર હોય કે દર્શન થયા હોય તેવું જાણ્યું નથી. અહીં ચિત્રમાં દર્શાવેલ નખ-કેશ શ્રીજીમહારાજના છે, જેના સ્પર્શના જળથી પણ ગમે તેવા રોગી સારા થઈ જાય છે. ચિત્રમાં સાથે રહેલ મુગટ ધર્મપુરના શ્રીકુશળકુંવરબાએ આપેલ પ્રસાદીનો મુગટ છે. આ પ્રાસાદિક વસ્તુઓના દર્શન 'આનંદભુવન'માં થાય છે.

સંપ્રદાયની સૌપ્રથમ શ્રીજીમહારાજની ચિત્ર-પ્રતિમા

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની સૌપ્રથમ શ્રીજીમહારાજની ચિત્ર-પ્રતિમા નારાયણજીભાઈ સુથાર બનાવતા હતા. તેઓ જ્યારે સૂતા ત્યારે આ ચિત્ર-પ્રતિમાને પોતાની પથારીમાં ઓશીકા નીચે રાખીને સૂતા. એક દિવસ શ્રીજીમહારાજે તેમને કહ્યું : નારાયણજીભાઈ ! આ મૂર્તિમાં મારો સાક્ષાત્ વાસ છે, તેમાં હું અખંડ રહ્યો છું. માટે ઓશીકા નીચે તેને મૂકાય નહિ. આ રીતે નારાયણજીભાઈને ભગવાન શ્રીહરિએ આ મૂર્તિમાં પોતાના પ્રગટપણાની પ્રતીતિ કરાવી હતી. આજે આ શ્રીજીમહારાજની એક ચક્ષુની ચિત્ર-પ્રતિમા 'આનંદભુવન'માં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

શ્રીજીમહારાજે ધારણ કરેલ જામો - સુરવાળ તેમજ ટોપીઓ

શ્રીજીમહારાજને ઉત્સવ-સમૈયા પ્રસંગે ભાવિક ભક્તો ભારે ભારે કિંમતી વસ્ત્રો-અલંકારો ભેટ ધરતા હતા. અને વસ્ત્રો-અલંકારોને ધારણ કરીને શ્રીજીમહારાજ હરિભક્તોને પ્રસાદીના પાછાં આપતાં હતા તે જામો - સુરવાળ તેમજ ટોપીઓના દર્શન આજે 'આનંદભુવન'માં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

પ્રાસાદિક સંગીત સાધનો - સારંગી

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયે ભક્તિમાર્ગમાં સંગીતનું પ્રચલન-સંવર્ધન અને પોષણ કર્યું છે. તેમાંય મધુર કીર્તનશૈલીનું શાસ્ત્રીય, ઉપશાસ્ત્રીય-સુગમસંગીત અને લોકસંગીત - આ ત્રણેય ક્ષેત્રમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું પ્રદાન સવિશેષ સ્મરણીય છે.

અહીં ચિત્રમાં દર્શાવેલ સારંગીઓ છે તે શ્રીજીમહારાજે સ્પર્શ કરેલી અને સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી તથા સ.ગુ. શ્રી પ્રેમાનંદ સ્વામીએ વગાડેલ છે. શ્રીજીમહારાજ જ્યારે દેશ-દેશના હરિભક્તોની સભા ભરીને બિરાજમાન હોય ત્યારે આ નંદસંતો આ વાજિંત્રો લઈને સૂરીલા કંઠથી દર્દભર્યા સ્વરે કીર્તન-ભજનો ગાતા હતા, ત્યારે શ્રોતાજનો આર્દ્ર બની જતા. આ પ્રસાદીની સારંગી , તુઈ, સરોદો વગેરે વાજિંત્રો આજે 'આનંદભુવન'માં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

પ્રાસાદિક અન્ય વસ્તુઓ

ઉપરોક્ત પ્રાસાદિક વસ્તુઓ સિવાય અન્ય પ્રાસાદિક વસ્તુઓના પણ 'આનંદભુવન'માં દર્શન થાય છે. જેમાં માળા, બેરખા, મણકા, દાતણ, કેરીની ગોટલી, જામો-સુરવાળ, રજાઈઓ, ગોદડીઓ, તાંબા-કાંસાના વાસણો વગેરે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના ઉપયોગમાં આવેલી વસ્તુઓ 'આનંદભુવન'માં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

મંદિરના ચોકમાં છત્રી - સંતોની જાયગા (ધર્મશાળા)

શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરના ....દિશાના પગથિયાની સામે પટાંગણમાં ઉપર દર્શાવેલ જગ્યાએ સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક નંદસંતોના આસનો હતા. તે જગ્યાએ આજે આ છત્રી કરવામાં આવી છે. આ જગ્યાએ શ્રીજીમહારાજે સૌપ્રથમવાર વચનામૃતનું રસપાન કરાવેલું હતું. તેમજ ગઢડા પ્રથમપ્રકરણના ૨૫, ૨૭, ૫૮, ૬૦, ૬૭ અને ગઢડા મધ્ય પ્રકરણનું ૧૯ વગેરે વચનામૃતો આ જગ્યાએથી રસપાન કરાવેલા છે. આ જગ્યાને વર્તમાન સમયે પણ 'સંતોની જાયગા-ધર્મશાળા'ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે.

પાંચુબાના ઓરડાએ છત્રી

આ જગ્યાએ ગઢપુરના દરબાર દાદાખાચરના બહેન પાંચુબાના ઓરડા હતા. આ ઓરડાએ શ્રીજીમહારાજ કોઈ કોઈ વખત જમવા પધારતા હતા. તેમજ એક વખત શ્રીજીમહારાજે દહીં વલોવ્યું હતું અને જ્યારે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરનું બાંધકામ ચાલતું ત્યારે તેની ઓસરીમાં સુંદર આસન તૈયાર કરાવીને ત્યાં શ્રીજીમહારાજ દરરોજ આવીને ઘણીવાર સુધી વિરાજમાન થતા તેવા આ મહાનપ્રસાદીના સ્થાન ઉપર છત્રી કરીને ભગવાન શ્રીહરિના સોળે ચિહ્નયુક્ત ચરણારવિંદ પધરાવેલ છે.

દાદાખાચરનો દરબારગઢ

ઉતરાદા બારના ઓરડા

ઉગમણા બારના ઓરડા

આથમણા બારના ઓરડા

"દાદાખાચરના દરબારગઢમાં..." આ શબ્દો વચનામૃતના પાને પાને દરબારગઢના મહિમાને ડીમ્ડીમ્ ઘોષણા કરે છે. આ દરબારગઢ ભગવાન શ્રીહરિના ચરણારવિંદના ચિહ્નોથી અંકિત પ્રસાદિત થયેલ છે અને આ દરબારગઢમાં શ્રીજીમહારાજ વારંવાર ઘૂમ્યા, હર્યા-ફર્યા છે. દરબારગઢની એક એક દિવાલો, થાંભલીઓ, બારીઓ, બારસાખ-બારણાંઓ, મોભ, નળિયા, વળીયો વગેરે ભગવાન શ્રીહરિના પ્રત્યક્ષપણાની આજે પણ સાક્ષી પૂરે છે. દરબારગઢનો મહિમા ગાતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજીમહારાજ શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્યમાં કહે છે :

'वह्निर्यथा मरुनुन्नो वनं भस्मीकरोत्यलम् । तथाऽसौ स्वं प्रपन्नानां जनानां पातकं द्रुतम् ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૮/૨૧)

જોરદાર પવન ફૂંકાવાથી વધેલો અગ્નિ જંગલને જેમઅત્યંત બાળી દે છે તેમઆ દરબારગઢ પોતાને શરણે આવેલા મનુષ્યોના પાપને તત્કાળ જ બાળી દે છે.

તેજ ગતિથી ફૂંકાતો પવન જેમવાદળાને તત્કાળ વીંખી નાખે છે તેમપોતાના સંસર્ગમાં આવેલા મનુષ્યોના પાપોને આ દરબારગઢ નષ્ટ કરી દે છે. પાપોનો નાશ કરનારા અને સર્વ અમંગળને ભેદી નાખનારા આ દરબારગઢના દર્શન કરવા માત્રથી જ મનુષ્ય અનેક પાપોના પુંજથી છૂટી જાય છે.

'एतं प्रत्यागतौ राजन् विधत्ते योऽङ्गभृन्मतिम् । तर्हि गायन्ति निर्मुक्ता नरकात् पितरो दिवि ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૮/૨૯)

કોઈ માણસ આ દરબારગઢની યાત્રા કરવાનો હજી વિચાર માત્ર જ કરે છે, તેનું જે પુણ્ય થાય, તેથી તેના પિતૃઓ નરક ગતિથી છૂટીને સ્વર્ગમાં જાય છે અને ત્યાં આનંદના ગીત ગાય છે.

દર્શન કરવા માત્રથી જ પાપને ટાળતા આ દરબારગઢને જે કોઈ મનુષ્ય આવીને ભક્તિભાવથી દંડવત પ્રણામકરે છે તો તેના બધા જ સંકલ્પ(ઈચ્છાઓ) સફળ થાય છે. દેવતાઓ, સિદ્ધો, બીજા તપસ્વીઓ સંતો આ દરબારગઢને વંદન કરે છે માટે આ સ્થાન વંદનીય છે. આમ, અનેક શાસ્ત્રોમાં શ્રીજીમહારાજની અતિ પવિત્ર આ દરબારગઢનો મહિમા ગવાયો છે. હવે આપણે આથમણાબારના ઓરડા, ઉતરાદાબારના ઓરડા અને ઉગમણાબારના ઓરડાના દર્શન કરીએ...

૧. આથમણા બારના ઓરડા : આ આથમણા બારના ઓરડા શ્રીજીમહારાજે પાસે ઊભા રહીને ચણાવ્યા છે. જ્યારે ઓરડાનું ચણતર કામ ચાલતું હતું ત્યારે તે ઓરડાઓમાં ભગવાન શ્રીહરિ કોઈવાર ગાર્ય કરતા તો કોઈવાર નળિયાં આપતા હતા. તેમજ આ ઓરડામાં મહારાજે અનેકવાર સંતો-હરિભક્તોને સભા ભરીને ધર્મોપદેશ કરેલો છે. શ્રીજીમહારાજની પરાવાણી 'વચનામૃત' ગ્રંથમાં પણ આ આથમણાબારના ઓરડાનો ઉલ્લેખ ૩૪ વચનામૃતોમાં જોવા મળે છે. આ ઓરડાને બંને બાજુ ઓસરી છે.

૨. ઉતરાદા બારના ઓરડા : આ ઉતરાદા બારના ઓરડાની ઓસરીના પગથિયા પાસે ઉગમણી જે થાંભલી છે ત્યાં બેસીને શ્રીજીમહારાજે ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૧૩ અને ૩૧મા વચનામૃતનું રસપાન કરાવ્યું છે. તે સિવાય સંતો-હરિભક્તોની સાથે ઘણી સભા મહારાજે આ ઓરડાની ઓસરીએ કરી છે. તેમજ અનેક ચરિત્રો કર્યા છે. અને એભલબાપુના પ્રેમવશ થઈને કહ્યું હતું કે 'ગઢડું મારું છે અને હું ગઢડાનો છું એ કદી મટવાનું નથી' આ વચનો કહીને શ્રીજીમહારાજે એભલબાપુના પરિવારને પૂજવા માટે મૂર્તિ આપી હતી તે શ્રી વાસુદેવનારાયણની પ્રતિષ્ઠા આ ઓરડામાં સં. ૧૮૬૨ ફાગણ વદ - ૩ના રોજ કરી હતી. આજે પણ આ ઓરડો 'વાસુદેવનારાયણનો ઓરડો' તેવા નામની સંપ્રદાયમાં પ્રસિદ્ધ છે.

૩. ઉગમણા બારના ઓરડા : આ ઉગમણા બારના ઓરડા પ્રથમદાદાખાચર પાસે શ્રીજીમહારાજે તૈયાર કરાવીને પડાવી નાખ્યાં હતા. અને ફરીને પાછા કરાવ્યા હતા. જેની નોંધ લેતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજીમહારાજ શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્યમાં કહે છે :

'स ततः पूर्वदिग्द्वारौ गर्भागारावकारयत् ।
तस्मै तौ न व्यरोचेतां सारासारैकवेदिने ।।
अथोत्तमं हरिर्भूपं स्वानुवृत्तिस्थितं सदा ।
प्राहैवं स्वीयसर्वस्वदाने वै बलिना समम् ।।
गर्भागाराविमौ रम्यौ नैव जातौ ततो नृप ! ।
कारणीयौ निपात्यैतौ गर्भागारौ नवौ वरौ ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૨/૧૬,૧૭,૧૮)

શ્રીજીમહારાજે દાદાખાચર પાસે ઉગમણા બારના બે ઓરડાઓ કરાવ્યા પણ સાર અસારને બરાબર સમજનારા ભગવાન શ્રીહરિને તે ન ગમ્યા. પછી પોતાનું સર્વસ્વ આપવામાં બલિ રાજાના જેવા અને પોતાની અનુવૃત્તિમાં રહેલા દાદાખાચરને ભગવાન શ્રીહરિએ કહ્યું : "હે દાદા ! આ બંને ઓરડા સારા થયા નથી, માટે આને પાડી નાંખીને ફરીવાર ઘણા સારા નવા બે ઓરડા કરાવીએ."

ત્યારે દાદાખાચરે મહારાજને કહ્યું : "હે મહારાજ ! હું તો આપના દાસનો પણ દાસ છું. હું આપને રાજી કરવામાં જ તત્પર રહેનારો છું. ધન, કુટુંબ અને ઘર વગેરે જે કાંઈ મારું છે તે બધું આપનું જ છે. માટે જેવી આપની ઈચ્છા હોય તેમઆપ કરી શકો છો."

પછી તે ઓરડા પડાવીને શ્રીજીમહારાજે ત્યાં બીજા નવા બે રમણીય ઓરડા કરાવ્યા. અને તેનું વાસ્તુ કર્મ પણ પોતે કરાવ્યું હતું. તેમાં એક ઓરડામાં મોટીબા રહેતાં હતાં. આ ઓરડાને ભગવાન શ્રીહરિની ઈચ્છાથી જીવુબા, દાદાખાચર આદિક ભક્તજનોએ વૈકુંઠના જેવો મહાન તેજથી વ્યાપ્ત હોય તેવો જોયો હતો. આ ઉગમણા બારના ઓરડાના બીજા ઓરડામાં લાડુબા રહેતાં હતાં. અને ગઢપુરમાં શ્રીજીમહારાજ જેટલા વર્ષ રહ્યા તેટલા વર્ષ નિત્ય સાંજે આ ઉગમણા બારના ઓરડાની ઓસરીમાં વિરાજમાન થતા હતા. આ બંને ઓરડા, ઓસરી અને તેની આગળનું આંગણું વગેરે સ્થળે ભગવાન શ્રીહરિએ અનેક પ્રકારની રસોઈ કરાવીને સંતોને જમાડ્યા છે.

દરબારગઢમાં શ્રી લીંબવૃક્ષ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે દાદાના દરબારમાં લીંબવૃક્ષ નીચે બેસીને વર્ષો સુધી વચનામૃતનું રસપાન કરાવ્યું છે તે લીંબવૃક્ષનો પૂર્વોક્ત ઈતિહાસ ટૂંકમાં સૌપ્રથમસમજીએ :

સ.ગુ. રામાનંદ સ્વામીના ગુરુ આત્માનંદ સ્વામી અને તેમના શિષ્યો જુક્તાનંદ, મુક્તાનંદ, ક્ષેમસ્વામી અને હરબાઈ તથા વાલબાઈ વગરે ફરતા ફરતા સરધાર પધાર્યા હતા. ગામમાં મુમુક્ષુ જીવાત્માઓને ઉપદેશ અને ભજન-સ્મરણ કરાવીને ત્યાં સુખેથી રહેતા હતા.

આ ગામમાં એક વિઠ્ઠલ નામનો ગરીબ બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની પત્ની નાનો ધાવણો બાળક મૂકીને મૃત્યુ પામી હતી. તેથી તે બહુ દુ:ખીયો થઈ ગયો હતો. એટલે તે મહા સમર્થ આત્માનંદ સ્વામી પાસે સત્સંગ કરવા માટે આવતો.

એક દિવસ તેમને ઉદાસ દેખીને આત્માનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું : "હે બ્રહ્મદેવ! તમો કેમઉદાસ જણાવછો?"

ત્યારે વિઠ્ઠલે પોતાના દુ:ખની વાત કહેતા કહ્યું : "સ્વામીજી ! મારે એક નાનો બાળક છે અને તેની મા મૃત્યુ પામી છે, તેથી કોઈ બાઈ પાસે તેને ધવરાવવા જવું પડે છે." પછી આત્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું : "તમારા બાળકને અહીં લઈ આવો." તેથી વિઠ્ઠલ બ્રાહ્મણ તેના બાળકને સ્વામી પાસે લઈ આવ્યા અને ત્યાં સ્વામી પાસે પોતાના ખોળામાં બાળકને બેસારીને બેઠા. ત્યારે તે બાળક ખૂબ રડવા લાગ્યો.

આ જોઈને સ્વામી બોલ્યા : "હે વિઠ્ઠલ ! તમે બાળકને સ્તનપાન કરાવો."

ત્યારે વિઠ્ઠલે કહ્યું : "આ વાત શક્ય નથી. તમો મોટા પુરુષ થઈને મારી આવી ખોટી મશ્કરી કરો છો."

સ્વામી કહે : "અમો મશ્કરી નથી કરતા. પરંતુ જેમએની માતાને હેતે કરીને દૂધ આવતું હતું તેમતમે પણ હેતથી ધવરાવશો તો દૂધ આવશે."

પછી સ્વામીના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી વિઠ્ઠલે બાળકને સ્તનપાન કરાવ્યું એટલે દૂધ આવવા લાગ્યું. આવો આત્માનંદ સ્વામીનો પ્રતાપ જોઈને તે આત્માનંદ સ્વામી સાથે પોતાના બાળકને લઈને ચાલી નીકળ્યો. બાળક મોટો થતા સ્વામીએ બંનેને દીક્ષા આપીને વિઠ્ઠલનું નામવિઠ્ઠલાનંદ અને તેના બાળકનું નામબાલાનંદ રાખ્યું હતું.

એક વખત બાબરીયાવાડના ઉમેજ ગામમાં વિઠ્ઠલાનંદ અને બાલાનંદ આવ્યા. ત્યાં ગામની બાજુમાં લાખા પટેલની વાડીએ સ્નાન કરવા ગયા હતા.

'લેવા કુવે ન્હાવાનો આનંદ, આવ્યા વિઠ્ઠલ ને બાલાનંદ; સ્નાન કરીને બાગમાં ગયા, પુષ્પ તુલસી લેવાને રહ્યા.

તેવા સમામાં કેળ સમીપે, લીંબવૃક્ષ નાજુક શો દીપે; તેને વિઠ્ઠલાનંદે નિહાળ્યો, જેની નાજુક શોભતી ડાળો.'

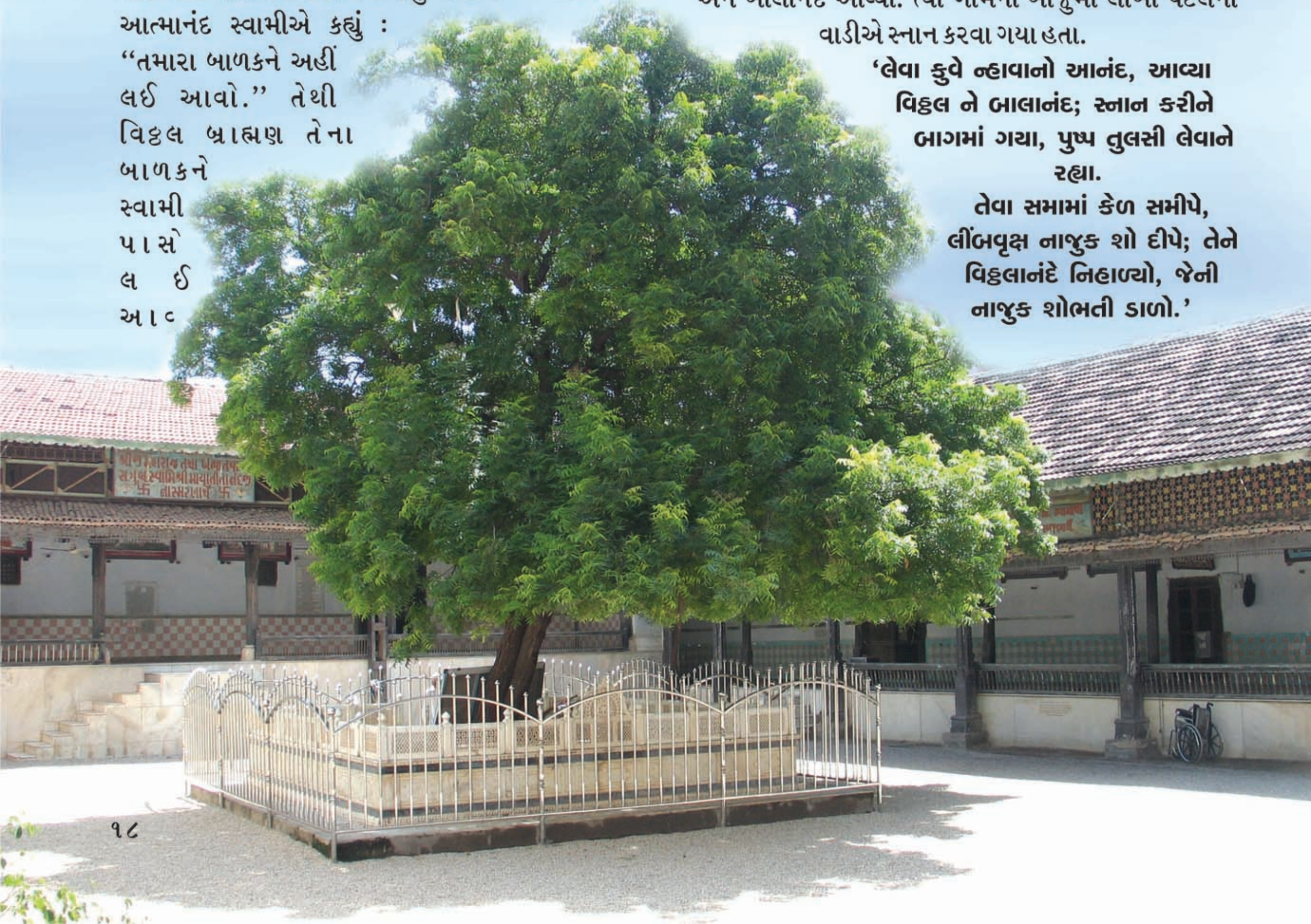

સ્નાન કરીને બંને વાડીમાં બગીચો હતો તેમાં ગયા. ત્યાં એકખુણે કેળના વૃક્ષ પાસે એક નાનકડો લીંબવૃક્ષ જોઈને વિઠ્ઠલાનંદ પોતે હસ્યા. એટલે બાલાનંદ કહે : ''હે વિઠ્ઠલાનંદજી ! તમો કેમહસ્યા ?'' ત્યારે વિઠ્ઠલાનંદે કહ્યું : ''આ લીંબડાના નાનકડા વૃક્ષ નીચે સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સ્વયં ભગવાન બિરાજમાન થશે. અનેક મુમુક્ષુ આત્માઓના કલ્યાણ કરશે. તેથી તેના મહાન ભાગ્ય જોઈને મને હસવું આવ્યું.''

આ વખતે ગઢડાના દરબાર એભલખાચર કોઈ કામપ્રસંગે ઉમેજ આવેલા હતા અને તેઓ પણ વાડીએ પધારેલા. તેઓએ આ બંને સંતોની વાતને પોતે સાંભળી રહ્યા હતા, તેથી મહાન ભાગ્યશાળી લીંબવૃક્ષને પટેલ પાસેથી માગી લીધો. પછી ત્યાંથી તે છોડને લઈને ગઢપુર આવીને દરબારગઢની વચ્ચોવચ રોપ્યો. અને પોતે જાતે દેખરેખ રાખી પોતાના દીકરાની જેમલીંબડાને ઉછેર્યો. કારણ કે તેઓ જાણતા હતા કે આ લીંબડાની નીચે સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમનારાયણ બિરાજમાન થવાના છે. આમને આમસમય જતા લીંબડો મોટો થયો. અને લીંબડા નીચે વિઠ્ઠલાનંદજીના કહેવા પ્રમાણે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે એભલખાચરના દરબારમાં પધારી જે લીંબડા નીચે છવીશ છવીશ વર્ષ સુધી પોતાના વચનામૃતોનું પાન કરાવ્યું હતું.

(સદ્. શ્રી અદ્‌ભૂતાનંદ સ્વામીની વાતો તથા શ્રીપ્રકટપ્રભુ પ્રતાપ સમુચ્ચય વિ-૧ના આધારે...)

રંગત પાટ

આ રંગતપાટ દાદાખાચરના કારભારી હરજી ઠક્કરના માતુશ્રી જાનબાઈના આગ્રહથી હરજી ઠક્કરે સુરત બંદરેથી વહાણમાં ભાવનગર સુધી લાવી ત્યાંથી ગાડામાર્ગે ગઢપુર લાવી હતી. પછી તે રંગતપાટ કાયમી સંભારણા તરીકે શ્રીજીમહારાજને ભેટ ધરેલી છે. તે રંગતપાટમાં ભગવાન શ્રીહરિ અનેકવાર બિરાજ્યા છે. આજે આ રંગતપાટ દાદાખાચરના દરબારગઢમાં ઉતરાદા બારના વાસુદેવનારાયણના ઓરડામાં ભક્તજનોને માટે દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

હિંડોળાપલંગ ખાટ - ૧

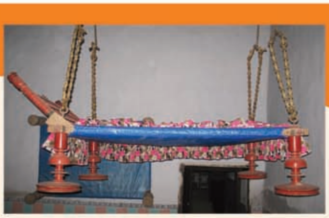

આ હિંડોળાપલંગમાં બેસીને શ્રીજીમહારાજે અનેકવાર સંતો-ભક્તોને જ્ઞાનોપદેશ કરેલ છે. આજે આ સુંદર સાંકળાવાળો પ્રસાદીનો ઢોલિયો દાદાખાચરના દરબારગઢમાં ઉગમણા દ્વારના ઓરડામાં ભક્તજનોને માટે દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

હિંડોળાપલંગ ખાટ - ૨

આ હિંડોળાપલંગમાં શ્રીજીમહારાજ ઘણીવખત પોઢતા હતા. તેવો આ સુંદર સાંકળાવાળો પ્રસાદીનો પલંગ આજે દાદાખાચરના દરબારગઢમાં ઉગમણા દ્વારના ઓરડામાં ભક્તજનોને માટે દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

ગંગાજળીયો કૂવો

આ ગંગાજળિયો કૂવો ભગવાન શ્રીહરિએ પાર્ષદો પાસે ખોદાવ્યો ત્યારે તેમાં ગંગાજી પ્રકટ થયા.

'ततो गङ्‌गाजलीयेति तत्संज्ञां स व्यधान्मुदा । तस्मात्समग्रतीर्थानां श्रेष्ठोऽयं वर्तते प्रहिः ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૯/૧૬)

ગંગાજી પ્રકટ થવાથી આ કૂવાનું નામ'ગંગાજળિયો કૂવો' એવું શ્રીજીમહારાજે પ્રેમથી રાખ્યું હતું. તેથી જ આ કૂવો સર્વ તીર્થોમાં અતિ શ્રેષ્ઠ છે. આ કૂવાના જળથી શ્રીજીમહારાજે અનેકવાર સ્નાન કરીને અનેક અદ્‌ભૂત લીલાચરિત્રો કર્યા છે. આ કૂવો અક્ષરઓરડીની બાજુમાં જ દક્ષિણ તરફ આવેલ છે.

અક્ષર ઓરડી

શ્રીજીસમકાલીનમાં આ અક્ષરઓરડીમાં તો કેવળ દેશી નળિયાયુક્ત એક ઓરડો જ હતો. આ અક્ષરઓરડીમાં અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોના રાજાધિરાજ એવા નિઃસ્પૃહી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વર્ષો સુધી નિવાસ કર્યો છે. ભગવાન શ્રીહરિએ પોતાના અવતારકાર્યનો હેતુ પૂર્ણ કરીને સ્વધામઅહીંથી જ સિધાવ્યા છે. તેવી પ્રાસાદિક આ અક્ષરઓરડીનો મહિમા વર્ણવતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજીમહારાજ શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્યમાં કહે છે :

'भूवि यो विदधीत दर्शनं हरिसौधस्य जनोस्य भक्तितः । दुरितं किल तस्य भूपते ! विलयं यात्युरुजन्मजं द्रुतम् ।।
अवलोक्य यमद्भुतेक्षणं प्रणमेद् दण्डवदत्र यो जनः । गतपापविशुद्धमानसः स च विद्यां किल सद्गतिं वज्रेत् ।।
श्रवणात्स्मरणाच्च वर्णनात्तनुभाजां द्रुतमंहसां व्रजम् । ननु हन्ति च मानसं मलं सुखमग्र्यं च ददाति वाञ्छितम् ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૮/૩૭-૩૯)

આ ભૂમિ ઉપર જે મનુષ્ય ભક્તિભાવથી અક્ષરભવનના દર્શન કરે છે તો તેનું અનેક જન્મનું પાપ તત્કાળ જ નષ્ટ થઈ જાય છે. જેના દર્શન મહિમાપૂર્ણ અને અદ્‌ભૂત એવા અક્ષરભવનના દર્શન કરીને જે દંડવત પ્રણામકરે છે તે નિષ્પાપ અને પવિત્ર મનનો થઈને શુદ્ધ વિદ્યાને પામી સદ્‌ગતિ પામે છે. જો કોઈ આ અક્ષરઓરડીનો મહિમા સાંભળે, તે પછી તેને સંભારે અથવા વાણીથી તેનું વર્ણન કરે તો અક્ષરભવન તેના પાપના સમૂહનો તત્કાળ નાશ કરે છે, મનની મલિનતાનો પણ નાશ કરે છે અને મન ચાહ્યા ઉત્તમસુખને પણ આપે છે. આ રીતે મહિમા યુક્ત અક્ષરઓરડીના દર્શન આજે કલાત્મક શિખરબધ્ધ મંદિર તરીકે દરબારગઢની પાછળ થાય છે.

શ્રી નારાયણ લહેરી કૂવો

'तदग्रेऽचीखनत्कूपं श्रीहरिर्भक्तशर्मदः ।
नारायणलहर्याख्यं स तत्राऽस्नान्मुहुस्ततः ।।'

(શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૧૧/૧૩)

પોતાના ભક્તજનોને સુખ આપનારા ભગવાન શ્રીહરિએ આ 'નારાયણ લહેરી' નામે કૂવો ખોદાવ્યો હતો. પછી ત્યાં વારંવાર સ્નાન પણ કર્યું છે. આ 'નારાયણ લહેરી' કૂવો મંદિરની વહીવટી ઓફિસની સામેના ભાગમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિર નીચે છે.

શ્રી સત્સંગિજીવન ગ્રંથ રચના છત્રી

શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન ગ્રંથ એટલે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું સંપૂર્ણ બંધારણીય માળખું છે. અને સાથે સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિ અને તેમના નામથી પ્રસિદ્ધ સંપ્રદાયનો સરળતાથી પરિચય આપતો આ ગ્રંથ છે. શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીએ રચેલું શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન શાસ્ત્ર સંપ્રદાયના પોષણ, પ્રચાર અને પ્રસાર માટે સર્વોપરી શાસ્ત્ર છે. આ ગ્રંથની સર્વોપરિતા એ છે કે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વયં સાંભળીને આ ગ્રંથને પ્રમાણિત કરેલ છે. આ ગ્રંથ જ્યારે પૂર્ણ થયો ત્યારે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના અધિપતિ સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્વયં તેનું પૂજન કરવા માટે તત્પર થઈ પોતાની ત્રણ છોગલાવાળી પાઘ ઉપર આ ગ્રંથને પધરાવી ગઢપુરમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરથી શ્રી લક્ષ્મીવાડી સુધી સુધી નાચતા નાચતા ગયા. અને તેની પોતે સ્વયં આરતી ઉતારી અને પોતાના શ્રીમુખે આ શાસ્ત્રની પ્રશંસા કરતા થકા ગ્રંથકર્તા પ્રત્યે કહ્યું : 'रमणीयमिदं शास्त्रं सर्वशास्त्रशिरोमणिः' હે શતાનંદ સ્વામી ! તમારા દ્વારા લખાયેલ રમણીય આ શાસ્ત્ર સર્વ શાસ્ત્રોમાં શિરોમણીરૂપ છે અને ભવિષ્યમાં પણ શિરમોડ બની રહેશે.

આ ગ્રંથમાં સંપ્રદાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અને ધાર્મિક વિધિવિધાનોની સાથે સાથે સુખ-શાંતિપ્રદ મોક્ષમૂલક ભગવાન શ્રીહરિના લીલાચરિત્રોનું અખંડ સ્મરણ થાય છે. તેવા આ મહાન સમ્રાટ ગ્રંથની રચના સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીએ ગઢપુરમાં અક્ષરઓરડીની સામે અને ઉગમણા બારના ઓરડાની બાજુમાં (હાલમાં માણકી ભુવનના મુખ્ય દરવાજાની બાજુમાં) બેસીને કરી હતી. આજે તે સ્થળે સુંદર કલાત્મક નકશીકામયુક્ત આરસની છત્રી બનાવવામાં આવી છે.

શ્રી લક્ષ્મીવાડી

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી લખે છે : 'લક્ષ્મીબાગમાં વહાલો બિરાજે, સાથે છે મુક્ત અપાર...' તેમજ કવિ શ્રી માવદાનજી કહે છે : 'લક્ષ્મીવાડી લાડીલા લાલની, પોઢ્યા જીયાં પાતળીયો મુજ પ્રાણ રે...' આ રીતે શ્રીજીમહારાજને લક્ષ્મીવાડી તો અત્યંત પ્રિય હતી. આ ભગવાન શ્રીહરિની પ્રાસાદિક ભૂમિ પર ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના તમામ નાના-મોટા અવતારો જેવા કે શ્રીરામ લક્ષ્મણ - જાનકીજી પધાર્યા છે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અને પાંડવો પણ અહીં નિવાસ કરી ગયા છે. આ લક્ષ્મીવાડીમાં તો મહારાજ નિત્ય પધારતા અને બેઠકે રહેલ ડભાણિયા આંબાની નીચે બિરાજમાન થઈને ધર્મોપદેશ કરેલ છે. લક્ષ્મીવાડીમાં વૃક્ષવેલીઓ, લતાઓ વગેરે પ્રસાદીનું છે. જેમ વૃંદાવનની ભૂમિમાં ઉગતા વૃક્ષવેલીઓ અને ઘાસના તણખલાં પણ દિવ્ય મનાય છે તેમઆ લક્ષ્મીવાડીના વૃક્ષવેલીઓ મહાન પ્રસાદીના દિવ્ય છે. આ લક્ષ્મીવાડીનો મહિમા ગાતા પ.પૂ. ધ.ધુ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજીમહારાજ શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્યમાં કહે છે :

'या भूमिर्गोपुरस्यान्तर्वर्तते साऽखिला हरेः । अङ्किता पादपद्माङ्कैर्विद्यते पुण्यवीक्षणा ।।' (શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્ય : અધ્યા. ૩૫/૧૯)

લક્ષ્મીવાડીના દરવાજાની અંદરની જે કાંઈ જમીન છે તે બધી જ ભગવાન શ્રીહરિના ચરણકમળોથી અંકિત(પ્રસાદીની) છે. અને તેના દર્શન પણ પુણ્યરૂપ છે.

હવે આપણે શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં રહેલ શ્રીજીમહારાજના પ્રાસાદિક સ્થાનોના દર્શન કરીશું.

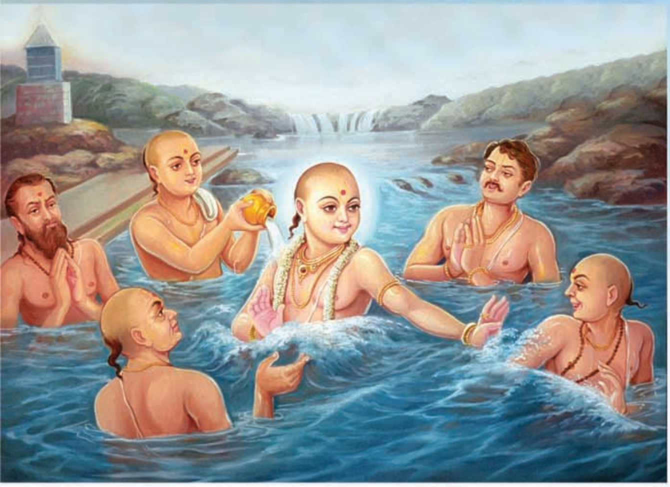

ઘેલા નદી
(ઉન્મત ગંગા)

હે રાજન્ ! પશ્ચિમદિશામાં જે પંચાલ દેશો તેમાં પાપીજનોને પણ પાવન કરનારી અતિ સ્વચ્છ જળવાળી ઉન્મત્તગંગા નામની પ્રસિદ્ધ નદી છે. જે ઉન્મત્તગંગામાં અચ્યુત શ્રીહરિએ પોતાના એકાંતિક સાધુજનોની સાથે ઘણી વખત જળક્રીડા અને સ્નાન કર્યું છે. તેથી બ્રહ્મહત્યાદિ મહાપાતકોને નાશ કરનારા જળવાળી નદીછે.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૨/૨૨/૧-૨)

પ્રેમસખી સ.ગુ. શ્રી પ્રેમાનંદ સ્વામી ઉન્મતગંગાનું વર્ણન કરતા કહે છે :

'ઉન્મત ગંગા સોહામણી રે, ઉન્મત ઉનરો નીર;
ઘણું નાયા ઘનશ્યામજી રે, જળમાંય બળવીર રે...
ઉભા ખળખળીયાઓ ખળકે ઘણું રે, ઘેલો ગુણ ગંભીર;
જેની ઉપમા નવ જડે રે, ક્યાંથી મતી રહે સ્થિર રે...
ઉભા પૂર્વદિશામાં પાણી વહે છે, સુવર્ણ કેરી રેલ;
પાપ પુંજ દેખી ડરે રે, દાઝે દુષ્ટ હ્દીયાના હીર રે...
ઉભા સહજાનંદજી સ્નાન કરીને, પેહેર્યાં વસ્ત્ર અમુલ્ય;
પ્રેમસખી કહે ન્યાલ કરી, નાવે તેની તુલ્ય રે...ઉભા.'

વિશ્વની બધી નદીઓમાં આ ઉન્મતગંગા સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે શ્રીજીમહારાજ ૨૯ વર્ષ પર્યંત ગઢપુરને પોતાનું ઘર માનીને રહ્યાં આ ઘેલામાં પાંચસો પરમહંસો તથા સખાઓ અને હજારો હરિભક્તો સાથે સ્નાન કર્યું છે. તેમજ અનેક દિવ્ય અલૌકિક લીલાચરિત્રો કરીને ભક્તજનોને સુખ આપ્યા છે.

શ્રીદુર્ગપુરમાહાત્મ્યમાં આ ઉન્મતગંગાને વિષે અલગ અલગ ૪૧ ઘાટોના તીર્થસ્થાનો બતાવેલા છે. આ ઉન્મતગંગામાં મહાનયોગી સમ્રાટ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને નિત્ય સ્નાન કરવાનું નિયમહતું. વૃદ્ધાસ્થામાં પોતે જઈ શકતા નહિ ત્યારે પોતાના શિષ્ય સ્વામી મહાપુરુષદાસજી પાસે ઘેલાનું જળ મંગાવીને સ્નાન કરતા હતા.

ઉન્મત્તગંગાની ઉત્પતિની કથા શ્રીહરિચરિત્ર-ચિંતામણીમાં વર્ણવવામાં આવી છે :

ઘેલા સોમનાથ જે જ્યોતિલિંગ છે તેની બાજુમાં ફુલજર નામે વન હતું. તે જગ્યાએ હાલ ગામ છે. તેની ઉત્તર તરફ ડુંગર છે. ત્યાં માંડવ્ય ઋષિ તપ કરતા હતા. તેમનું તપ પૂરું થયું ત્યારે સ્નાન કરવાને માટે ગંગાને યાદ કરી પણ ગંગાને આવતાં વાર લાગી તેથી માંડવ્ય ઋષિએ ભગવાનનું ધ્યાન કરીને વામનજીના મહામંત્રનો જાપ શરૂ કર્યો. વામનજી પ્રસન્ન થયા અને તેમણે પાતાળમાં પાટુ મારી, તેથી ચમત્કારી ગંગાજી ઉન્મત્તની પેઠે નીકળ્યા. તેથી આ નદીનું નામઉન્મત્ત ગંગા પડ્યું છે. માંડવ્ય ઋષિ હાલ જ્યાં માંડવધાર છે, ત્યાં ભોયરું હતું તેમાં રહેતા હતા. માંડવ્ય ઋષિ તે જગ્યાએ પોતાના આશ્રમપાસે ઉન્મત્ત ગંગાને લાવ્યા હતા.

(શ્રીહરિચરિત્રચિંતામણી : ૨/૧)

ઉન્મત્તગંગાનો મહિમા કહેતા સદ્. શ્રી શતાનંદ સ્વામી સત્સંગિજીવનમાં લખે છે :

अस्ति पश्चिमपञ्चालदेशेषु जनपावनी ।
उन्मत्तगङ्गेति नदी विख्याता निर्मलोदका ॥१॥
यस्यां चक्रे जलक्रीडां मुनिभिः सह सोऽच्युतः ।
स्नानं च बहुशस्तेन महापातकहृज्जला ॥२॥

સ્મૃતિ મંદિર

આ સ્મૃતિ મંદિરની જગ્યાનો પૂર્વોક્ત ઈતિહાસ પણ જાણવા જેવો છે.

શ્રીજીમહારાજ દાદાખાચરના દરબારમાંથી જ્યારે લક્ષ્મીવાડીએ પધારે ત્યારે મહારાજની માણકી ઘોડી હાલ જ્યાં આ સ્મૃતિ મંદિર છે ત્યાં જઈને ઊભી રહેતી હતી. પછી તે પૃથ્વીને મહારાજ નમસ્કાર કરે ત્યારે ઘોડી ત્યાંથી ચાલે. આવી રીતે ઘણા દિવસ નિત્યાનંદ સ્વામી આદિક સંતોએ જોયેલું. પછી નિત્યાનંદ સ્વામીને શંકા થવાથી મહારાજને પૂછ્યું : ''હે મહારાજ ! આપ આ જગ્યાએ વારંવાર નમસ્કાર કેમકરો છો ?'' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું : ''આ સ્થાન (લક્ષ્મીવાડી)માં પૂર્વ હેડંબાનું વન હતું, આ ઠેકાણે (સ્મૃતિમંદિરે) એક વડનું વૃક્ષ હતું ત્યાં મારા સમગ્ર અવતારો વિશ્રાંતિ માટે બેઠેલા હતા. તેથી આ સ્થાનનું માહાત્મ્ય વધારવા માટે હું આ સ્થાનને નમસ્કાર કરું છું, ત્યારે જ માણકી ઘોડી અહીંથી ચાલે છે.'' આ રીતે મહારાજે કહ્યું એટલે નિત્યાનંદ સ્વામીએ શુકમુનિની પાસે તે સ્થાને ખીલી ચોંટાડી મૂકી.

પછીથી ભગવાન શ્રીહરિ સ્વધામ સીધાવ્યા ત્યારે મહારાજની પાલખીનું વિમાન સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની ઓરડી પાસે મૂકવામાં આવ્યું અને ત્યાં મહારાજના પંચભૌતિક દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવાનો ઠરાવ કરવા માંડ્યો. ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યું : '' હે સ્વામી ! બેઠકે શ્રીજીમહારાજે વાતો કરી હતી તે સાંભરે છે કે નહિ ? માટે મહારાજે શ્રીમુખે જે સ્થાનની પ્રશંસા કરી હતી તે સ્થાને ભગવાન શ્રીહરિનો અગ્નિસંસ્કાર કરો તો તે સ્થાને હું મંદિર કરાવીશ.'' પછી તે સ્થાનમાં પાલખી લાવીને બંને આચાર્ય મહારાજશ્રીએ મહારાજના પંચભૌતિક દેહની આરતી ઉતારીને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો હતો. પછીથી જે ઠેકાણે શ્રીજીમહારાજના પંચભૌતિક દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો તે સ્થાનમાં નિત્યાનંદ સ્વામીએ સં. ૧૮૯૩માં મંદિર કરાવીને ચરણારવિંદ પધરાવ્યા હતા. તે સ્થાનમાં અહીં સ્મૃતિમંદિરરૂપે દર્શન થાય છે.

(શ્રી સહજાનંદ સ્વામિચરિત્ર : વાત/૯ના આધારે...)

શ્રી ઈચ્છારામભાઈ, શ્રી સહજાનંદ સ્વામી, શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં જ્યાં શ્રીજીમહારાજનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો તે જગ્યાએ સ.ગુ. શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામીએ મંદિર બાંધ્યું છે અને તેમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજે સં. ૧૯૪૯ ફાગણ વદ - ૧ના રોજ શ્રી ઈચ્છારામભાઈ, શ્રી સહજાનંદ સ્વામી, શ્રી રઘુવીરજી મહારાજની મૂર્તિઓ પધરાવી છે.

સોળે ચિહ્‌ન યુક્ત ચરણારવિંદ

આ સોળે ચિહ્ન યુક્ત ચરણારવિંદ સ્મૃતિ મંદિરના સિંહાસનમાં સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ બનાવીને પધરાવ્યા છે. તે ચરણારવિંદની નીચે શ્રીજીમહારાજના પંચભૌતિક દેહના અસ્થિ પણ પધરાવ્યા છે. આ ચરણારવિંદ બનાવવામાં શ્રીજીમહારાજના મહાપ્રસાદીના પથ્થરનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો છે.

માણકી ઘોડીનો ઓટો

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની માણકી ઘોડી ગરૂડજીનો અવતાર મનાય છે. ભગવાન શ્રીહરિ સ્વધામ પધાર્યા ત્યારથી અન્ન-જળ મૂકી દઈ શ્રીજીમહારાજના તેરમાના દિવસે જ માણકી ઘોડીએ પ્રાણ ત્યાગ કરી દીધો હતો. તે સ્થળે હાલ આ ઓટો બનાવેલ છે.

માણકી ઘોડીનો ઓટો

આ સ્થળે જીવુબા (મોટીબા)નો અગ્નિસંસ્કાર કરેલો છે. જીવુબા લક્ષ્મીજીના અવતાર હતા તેથી તેમના નામે આ વાડી લક્ષ્મીવાડી તરીકે ઓળખાય છે.

સદ્. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની ઓરડી

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં આ ઓરડી સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પોતાની જાતે બાંધેલી છે. શ્રીજીમહારાજ બપોરના સમયે લક્ષ્મીવાડીમાં પધારતા ત્યારે આ ઓરડીમાં પોઢતા હતા. અને આ જ સ્થળે સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ લખેલા તમામ ગ્રંથોમાં મોટામાં મોટો ગ્રંથ 'ભક્તચિંતામણી'ની રચના કરી હતી. અને આ ગ્રંથ શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી રચાયો છે. એટલું જ નહિ પણ આ ગ્રંથને ભગવાન શ્રીહરિએ વાંચેલો છે. તેમજ આ સ્થળે શ્રીજીમહારાજની અંતર્ધાનલીલા વખતે વિમાન અહીં મૂકવામાં આવ્યું હતું.

બોરસલીનું વૃક્ષ

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં આ બોરસલીના વૃક્ષનો છોડવો પ્રેમસખી સ.ગુ. શ્રી પ્રેમાનંદ સ્વામી વડતાલથી માથે ઉપાડીને લાવ્યા હતા. ભગવાન શ્રીહરિ આ બોરસલીના વૃક્ષની નીચે ઘણીવાર બિરાજમાન થયા છે.

બેઠક સ્થાન

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં આ સ્થાને શ્રીજીમહારાજ સંતો-હરિભક્તોની સભા કરીને બિરાજતા. અહીં ડભાણીયો આંબો હતો તેની નીચે ભગવાન શ્રીહરિએ ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૧૦, ૨૧, (બીજી સભા) ૩૯ આદિક વચનામૃતોનું રસપાન કરાવ્યું છે. જેનું વર્ણન કરતા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી કીર્તનમાં લખે છે : 'આંબાના વૃક્ષ નીચે શ્રીહરિ બેઠા, મુક્તસભા મોજાર...' તેમજ આ જ સ્થળે દાદાખાચરને શ્રીજીમહારાજના પંચભૌતિક દેહના અગ્નિસંસ્કાર વખતે વિરહ થયો ત્યારે મહારાજે દર્શન દઈને ગુલાબનો હાર પહેરાવ્યો હતો.

રાસોત્સવ છત્રી

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં આ સ્થાને શ્રીજીમહારાજે શરદપૂર્ણિમાના દિવસે સંતો-હરિભક્તો સાથે રાસ રમેલ છે. અને જેટલા સંત-હરિભક્તો હતા તેટલાં રૂપ ધારણ કરીને અલૌકિક-અપાર સુખ આપ્યું હતું. અને રાજી થઈને સૌને સાકરના પાણી પાયા હતા.

ગૌશાળા (લક્ષ્મીવાડી)

એક વખત શ્રીજીમહારાજે લાડુબા તથા મોટીબાને કહ્યું : "તમારે અમોને દૂધ પાવું હોય તો અમે જે ગાયનું દૂધ પીએ છીએ તેને તમારે દરબારમાં રાખીને દાણી-પાણી આપવું." તેથી શ્રીજીમહારાજ માટે ધમલ અને બાહોલ જાતની ગાય ઘેર બાંધીને તેનું દૂધ શ્રીજીમહારાજને આપવામાં આવતું હતું. તે ધમલ અને બાહોલ નામની ગાયોના વંશ આ દશ્યમાં દેખાય છે. હાલ તે શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં ગૌશાળામાં છે.

નાળીયેરી ધાર

ગઢડાથી ઉત્તર દિશામાં અને લક્ષ્મીવાડીની પાછળ આ નાળીયેરી ધાર(ડુંગરો) આવેલો છે. તે ધાર ઉપર શ્રીજીમહારાજ પોતાની માણકી ઘોડી લઈને પધારતા અને કાઠી ભક્તો સાથે ઘોડાની હરિફાઈ કરતા હતા. તેમજ આ સ્થળે સંતો-ભક્તોની સભા પણ થતી હતી. હાલ તે સ્થાને શ્રી હનુમાનજી પધરાવ્યા છે. "આ નાળીયેરી ધારની યાત્રા કરવાથી ભૂજની યાત્રા કરવાનું ફળ મળે છે." આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીહરિએ સ્વમુખે કહેલું છે.

પ્રસાદીનું શમીવૃક્ષ (ખીજડો)

શ્રી લક્ષ્મીવાડીમાં આ શમીવૃક્ષનું દશેરાના દિવસે શ્રીજીમહારાજ છડીસ્વારીએ સહિત અહીં પધારીને પૂજન કરતા હતા. અને ઘોડા દોડાવતા તે વખતે આકાશમાંથી દેવો પુષ્પવૃષ્ટિ કરતા હતા. હાલ શમીવૃક્ષના સ્થળે ઓટો કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી રાધાવાવ

આ રાધાવાવ લાડુબાની વિનંતીથી શ્રીજીમહારાજે ગળાવેલી છે. લાડુબા શ્રી રાધિકાજીનો અવતાર હતા તેથી આ વાવનું નામ 'રાધાવાવ' પડ્યું છે. આ વાવમાં ભગવાન શ્રીહરિએ સંતો-ભક્તો સાથે અનેકવખત સ્નાન કરેલ છે. આ વાવનું પાણી નિર્મળ અને અમૃત જેવું મીઠું છે. અને જીવાત્માને અધર્મ સર્ગને જીતવા માટે સાત દિવસની છાવણી કરી હતી. તેમજ અનિંદ્રાના રોગી મીર સાહેબને અહીં શાંતિ મળી અને ઊંઘ આવી હતી. આ રાધાવાવના સ્થાનમાં સાક્ષાત્ પ્રેમની મૂર્તિ એવા સ.ગુ. શ્રી સચ્ચિદાનંદ સ્વામી અને તેમના શિષ્ય સિદ્ધાનંદ સ્વામી રહેતા હતા.

શ્રી સિદ્ધે હનુમાનજી (રાધાવાવ)

આ રાધાવાવમાં સ.ગુ. શ્રી સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ વાડી બનાવીને ફળફૂલ શ્રીજીમહારાજને અર્પણ કરતા. શ્રીજીમહારાજ જ્યારે ગઢપુરથી સત્સંગ વિચરણ માટે અન્ય ગામોમાં પધારે ત્યારે વિદાય આપવા કે સત્સંગ વિચરણ સમાપ્ત કરીને ફરીને પાછા ગઢપુરમાં પધારે ત્યારે સામૈયું કરવા માટે સંતો-હરિભક્તો અહીં સુધી આવતા હતા તેવું આ પવિત્ર સ્થાન છે. આ સ્થાનનો મહિમા સમજીને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની ચિત્ર-પ્રતિમા સાથે શ્રી સિદ્ધે હનુમાનજી તથા શ્રી સુરેશ્વર મહાદેવની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

શ્રી ભક્તિબાગ

શ્રીજીમહારાજે આ ભક્તિબાગમાં અનેકવાર પધારી દિવ્ય ચમત્કારો બતાવ્યા છે. એકવખત પરમભક્તરાજ દાદાખાચરે મહારાજને પ્રાર્થના કરીને કહ્યું : "હે મહારાજ ! આ જગ્યા(ભક્તિબાગ)માં આપ જેટલી જગ્યામાં આંટો મારો તેટલી જગ્યા મંદિરના નિર્વાહ માટે આપને અર્પણ કરવી છે. પછી શ્રીજીમહારાજે તે જગ્યામાં ફર્યા. તેથી જેટલી જગ્યામાં ફર્યા હતા તેટલી જમીન દાદાખાચરે મંદિરમાં અર્પણ કરી. દાદાખાચરે અર્પણ કરેલી જમીનનો દસ્તાવેજ આ જગ્યા ઉપર કરેલો છે. હાલ તે જગ્યાએ આ ઓટો કરાવ્યો છે અને બાજુમાં ભગવાન શ્રીહરિએ પધરાવેલ શ્રી અભયેશ્વર મહાદેવજી દશ્યમાન થાય છે."

સંતોનો ઓટા (ધોળીયા ઓટા)

દાદાખાચરે ભાદરવા સુદી - ૧૧(જળઝીલણી)ને દિવસે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના થાળમાં ઘેલા નદી પાસે ઓરીયો છે તેની પાસેની બધી જમીન અર્પણ કરી હતી. હાલ તે 'ભક્તિબાગ' નામે ઓળખાય છે. અને ત્યાં ઓરીયાથી પૂર્વ દિશામાં ભગવાન શ્રીહરિના નાનાભાઈ શ્રી ઈચ્છારામભાઈના અને બીજા મોટા સંતો ભાઈ રામદાસજી સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી સ્વરૂપાનંદ સ્વામી વગેરેના અગ્નિસંસ્કાર અહીં કરેલા તે આ ધોળીયા ઓટા છે.

શ્રી નીલકંઠ મહાદેવ

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના પ્રાસાદિક અને શ્રી એભલખાચરે પૂજેલા નીલકંઠ મહાદેવજીનું મંદિર ઉન્મતગંગાને સામે કાંઠે આવેલું છે. આ નીલકંઠ મહાદેવજીની સ્થાપના એભલબાપુના દાદી રાણદેબાઈએ પુત્રપ્રાપ્તિ અર્થે ગુરુ મેનનાથજીના કહેવાથી કરી હતી. આ પુરાતન નીલકંઠ મહાદેવજીના લીંગની પૂજા પુરાણ પ્રસિદ્ધ માંડવ્ય ઋષિ કરતા હતા. ભગવાન શ્રીહરિ પણ અહીં નીલકંઠવર્ણીરૂપે ડોળાસા, વાગડ, ભીમનાથ, બરવાળા થઈને ગઢડામાં પધારીને આ નીલકંઠ મહાદેવજીની ષોડ્શોપચારથી પૂજા કરી હતી.

શ્રી માણકી ભુવન આદિક ઉતારા

ગઢપુરમાં આવતા યાત્રિક ભક્તજનો માટે મંદિરના પરિસરમાં દરબારગઢની પાછળ જ્યાં ઘોડશાળ હતી અને મહારાજની માણકી ઘોડી બંધાવતા હતા તે સ્થળે સુંદર અને ભવ્ય 'માણકી ભુવન' બાંધવામાં આવ્યા છે. જેમાં ૬૬ રૂમો ઉતારા માટે છે. તે સિવાય મંદિરમાં મુખ્ય દરવાજાની બાજુમાં સુંદર 'અતિથિ ભુવન' છે જેમાં સીત્તેર રૂમો છે. તેમજ મંદિરની નજીકમાં 'લીંબડાવાળી ધર્મશાળા' આવેલ છે તેમાં પણ યાત્રિકોને રહેવાની સુંદર વ્યવસ્થા છે. અને લક્ષ્મીવાડી જતા રસ્તામાં 'લાકડાવાળી ધર્મશાળા' આવે છે તેમાં પણ રહેવાની સુંદર સગવડતા છે.

ગઢડા દેશની પંચતીર્થિ...

ગઢપુર દેશમાં આશરે ચારસો થી વધારે હરિમંદિરોવાળા ગામો છે. આમાંથી આશરે એકસોથી વધારે ગામડાઓમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પધારેલા છે. આ સર્વે ગામો મહાન તીર્થરૂપ છે. આ ગામોમાંથી અમુક મુખ્ય ગામોને પંચતીર્થિ રૂપે ગણવામાં આવે છે. જોઈએ તેના નામો : (૧) કારિયાણી (૨) લોયા-નાગડકા (૩) સાળંગપુર (૪) બોટાદ (૫) કુંડળ વગેરે વગેરે....

ગઢપુરમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનાં જીવન અને કાર્યની કુમકુમવર્ણી તિથિ

:: આ. સં. ૧૮૫૫ (સને ૧૭૯૮ - ૧૭૯૯) ::

❖ ગઢપુરમાં સૌપ્રથમવાર ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ નીલકંઠવર્ણીરૂપે ડોળાસા, વાગડ, ભીમનાથ, બરવાળા થઈને ગઢડામાં પધારીને નીલકંઠ મહાદેવજીની ષોડ્શોપચારથી પૂજા કરી હતી.

:: આ. સં. ૧૮૬૧ (સને ૧૮૦૪ - ૧૮૦૫) ::

❖ ભગવાન શ્રીહરિએ ધર્મધુરા ગ્રહણ કર્યા પછી સૌપ્રથમવાર મહા સુદી - ૧૧ના રોજ કારિયાણીથી ગઢપુરમાં પધાર્યા. ❖ ગઢપુરમાં ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. ❖ શ્રીજીમહારાજે સૌપ્રથમવાર ગઢપુરમાં ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કરીને ભક્તોને દિવ્ય દર્શન આપ્યા હતા. ❖ જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૨ (સને ૧૮૦૫ - ૧૮૦૬) ::

❖ ભગવાન શ્રીહરિએ લાડુદાનને દીક્ષા આપીને શ્રીરંગદાસજી એવું નામ આપ્યું. (પછીથી બ્રહ્માનંદ સ્વામી નામે પ્રસિદ્ધ થયા.) ❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી(નીમી એકાદશી)નો વ્રતોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ પ્રથમવાર ગઢડામાં શ્રીજીમહારાજે જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૫(શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ અન્નકૂટોત્સવ શ્રીહરિએ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ કાર્તિક સુદ - ૧૧ના રોજ પ્રબોધિની ઉત્સવ કર્યો. ❖ ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો.

❖ ફાગણ વદ - ૩ના રોજ દાદાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદા બારના ઓરડાના ગોખમાં વાસુદેવનારાયણની શ્યામસુંદર મૂર્તિની સ્થાપના કરી. (જે મૂર્તિ હાલમાં શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના ખંડથી ડાબી બાજુના ખંડમાં શોભી રહી છે.) ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૩ (સને ૧૮૦૬ - ૧૮૦૭) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી(નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫(શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૬૪ (સને ૧૮૦૭ - ૧૮૦૮) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી(નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કરીને સંતો-ભક્તોને નિયમ લેવડાવ્યા. ❖કારતક વદ - ૮ના રોજ અક્ષરઓરડીમાં શ્રીજીમહારાજે ખુશાલ ભટ્ટને ભાગવતી દીક્ષા આપીને 'ગોપાળાનંદ' નામ રાખ્યું. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૫ (સને ૧૮૦૮ - ૧૮૦૯) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી(નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૬ (સને ૧૮૦૯ - ૧૮૧૦) ::

❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૭ (સને ૧૮૧૦ - ૧૮૧૧) ::

❖ આસો માસના તહેવારો ગઢપુરમાં રહીને કર્યા. ❖ કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ શ્રીહરિએ ગઢપુરમાં કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૮ (સને ૧૮૧૧ - ૧૮૧૨) ::

❖ ભગવાન શ્રીહરિએ આસો માસમાં દિવાળીના ઉત્સવો ગઢપુરમાં કર્યા. ❖ કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ શ્રીહરિએ ગઢપુરમાં કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૯ (સને ૧૮૧૨ - ૧૮૧૩) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૭૦ (સને ૧૮૧૩ - ૧૮૧૪) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશી, ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ, ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમી, વૈશાખ સુદ - ૩ના રોજ અક્ષયતૃતીયાના ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૭૧ (સને ૧૮૧૪ - ૧૮૧૫) ::

❖ ભાદરવા વદ - ૬ના રોજ કપિલા ષષ્ઠીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૭૨ (સને ૧૮૧૫ - ૧૮૧૬) ::

❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૦ના રોજ શમીપૂજન કરીને દશેરાનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૭૩ (સને ૧૮૧૬ - ૧૮૧૭) ::

❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૭૪ (સને ૧૮૧૭ - ૧૮૧૮) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૭૫ (સને ૧૮૧૮ - ૧૮૧૯) ::

❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૧૩ના રોજ આઠ મોટેરા પરમહંસ કરીને તેમનું માન-સન્માન સાચવવું અને

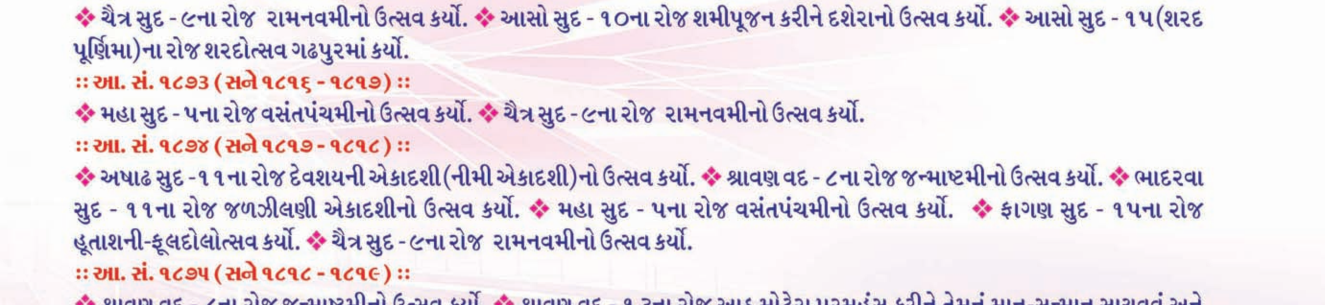

તેમનો આદર-સત્કાર કરવો તેવો સમસ્ત સત્સંગી બાઈ-ભાઈ પ્રતિ પત્ર લખાવ્યો. ❖ ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૭ના રોજ સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી વડોદરાની સભા જીત્યાનો પત્ર ગઢપુરમાં મળ્યો, તેથી શ્રીજીમહારાજે સાકર વહેંચાવી. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૭૬ (સને ૧૮૧૯ - ૧૮૨૦) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૭૭ (સને ૧૮૨૦ - ૧૮૨૧) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર વદ -૧૧ના રોજ મોટો ઉત્સવ કર્યો. ❖ વૈશાખ સુદ - ૩ના રોજ અક્ષયતૃતીયાનો ચંદન ઉત્સવ કર્યો. આજ રોજ અમદાવાદના હરિભક્તોએ મહારાજને અમદાવાદમાં મંદિર બનાવવા વિનંતિ કરી. તેથી શ્રીહરિએ આનંદાનંદ સ્વામીને વાસ્તુશાસ્ત્ર પ્રમાણે અમદાવાદમાં મંદિર બનાવવા આજ્ઞા કરી. ❖ જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૬૭૮ (સને ૧૮૨૧ - ૧૮૨૨) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૭૯ (સને ૧૮૨૨ - ૧૮૨૩) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ કાર્તિક સુદ - ૧૧ના રોજ પ્રબોધિની ઉત્સવ કર્યો. ❖ જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૮૦ (સને ૧૮૨૩ - ૧૮૨૪) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, (આજે મહારાજ રાત્રિની પાછલી છ ઘડી બાકી હતી ત્યારે સૂતા ઉઠીને દરબારગઢમાં જારની ખાણ ઉપર ઢોલિયો ઢળાવીને બિરાજમાન થયા. (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ : ૩૫) આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, (આજ રોજ નારાયણજીભાઈ સુથારે શ્રીજીમહારાજની સૌપ્રથમ મૂર્તિ બનાવી.) જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૮૧ (સને ૧૮૨૪ - ૧૮૨૫) ::

❖ અષાઢ સુદ -૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ દાદાખાચરના દરબારગઢમાં કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળીનો ઉત્સવ કર્યો.

❖ કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ શ્રીહરિએ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૮ના રોજ દાદાખાચરનો રથ હાંકીને જાન લઈને ભટવદર જવા માટે નીકળ્યા.

:: આ. સં. ૧૮૮૨ (સને ૧૮૨૫ - ૧૮૨૬) ::

❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ દાદાખાચરના દરબારગઢમાં કર્યો. ❖ આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ ગઢપુરમાં કર્યો. ❖ જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. (શ્રીજીમહારાજે બંને આચાર્યશ્રીઓને દીક્ષા આપી અને તેમની પાસેથી તે તે દેશના ભક્તોએ દીક્ષા લીધી તથા મૂર્તિઓ ગ્રહણ કરીને રાજી થયા.)

:: આ. સં. ૧૮૮૩ (સને ૧૮૨૬ - ૧૮૨૭) ::

❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૮૪ (સને ૧૮૨૭ - ૧૮૨૮) ::

❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો ઉત્સવ ધામધૂમથી કર્યો.

:: આ. સં. ૧૮૮૫ (સને ૧૮૨૮ - ૧૮૨૯) ::

❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી), શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમી, ભાદરવા સુદ - ૧૧ના રોજ જળઝીલણી એકાદશી, આસો સુદ - ૧૫ (શરદ પૂર્ણિમા)ના રોજ શરદોત્સવ, આસો વદ - ૩૦ના રોજ દિવાળી, કાર્તિક સુદ - ૧ના રોજ શ્રી વાસુદેવનારાયણ સન્મુખ અન્નકૂટોત્સવ, મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમી, જેઠ સુદ - ૧૧ના રોજ ભીમએકાદશીનો ઉત્સવો કર્યા.

:: આ. સં. ૧૮૮૬ (સને ૧૮૨૯ - ૧૮૩૦) ::

❖ અષાઢ સુદ - ૧૧ના રોજ દેવશયની એકાદશી (નીમી એકાદશી)નો ઉત્સવ કર્યો. ❖ અષાઢ વદ - ૧૦ના રોજ ભગવાન શ્રીહરિએ અંત્ય પ્રકરણના ૩૯મા વચનામૃતનું રસપાન કરાવ્યું. (આ વચનામૃત સંપ્રદાયમાં છેલ્લા વચનામૃત તરીકે ઓળખાય છે. વચનામૃત ગ્રંથની સમાપ્તિ.) ❖ શ્રાવણ વદ - ૮ના રોજ જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ શ્રીજીમહારાજે શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના મંદિરમાં જઈને કર્યો. ❖ માગશર સુદ - ૯ના રોજ પત્ર દ્વારા સમસ્ત સત્સંગ સમાજને જાણ કરી કે અમે સ્વહસ્તે બનાવેલા છ મંદિરોના મહંતની નિમણુંક બંને આચાર્યશ્રીએ કરેલી છે અને હવે પછી તેઓશ્રી જેમકહે તેમસંતોએ તે તે સ્થાનકમાં રહેવું. ❖ મહા સુદ - ૫ના રોજ વસંતપંચમીનો સમૈયો ધામધૂમથી કર્યો. ❖ ફાગણ સુદ - ૧૫ના રોજ હૂતાશની-ફૂલદોલોત્સવ કર્યો. ❖ ચૈત્ર સુદ - ૯ના રોજ રામનવમીનો ઉત્સવ કર્યો. ❖ જેઠ સુદ - ૧૦ના રોજ મધ્યાહ્ને સ્વધામપધાર્યા - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ વિમાન બનાવ્યું - લક્ષ્મીવાડીમાં દિવ્ય અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો - દાદાખાચરની ધીરજ ન રહેતા અગ્નિ પ્રવેશ માટે દોડ્યા - ગોપાળાનંદ સ્વામી દ્વારા રોકવામાં આવ્યા - બેઠકે જવાની આજ્ઞા કરી - શ્રીજીમહારાજે દાદાખાચરને બેઠકે દિવ્યરૂપે દર્શન આપીને ધીરજ રાખવાનો ઉપદેશ તથા પોતે સદાય સત્સંગમાં રહેલા જ છે એમ વાત કરી. આ રીતે શ્રીજીમહારાજ પૃથ્વી પર ૪૯ વર્ષ, ૨ માસ અને ૧ દિવસ રહીને પોતાના કાયમી નિવાસસ્થાનરૂપ ગઢપુરમાં જ અલૌકિક લીલાથી દેહત્યાગ કરી સ્વધામ સિધાવ્યા.

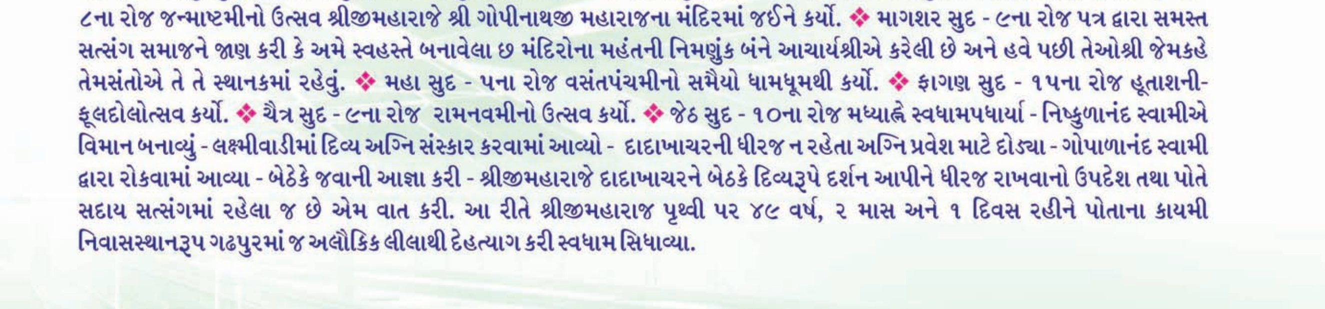

Shree Swaminarayan Chintan, Octomber -2007 Reg. No. GRJ - 517, Valid upto 31-12-08, RNI No. GUJGUJ10785/06/1/03 - TC

Printed and Published by Swami Viraktswrupdasji on behalf of Shree Swaminarayan Temple - Sardhar and Printed at Sahajanand Press, 80 Feet Road, Rajkot.
and Published from Shree Swaminarayan Temple - Sardhar, Dist-Rajkot - 360025. Editor - Sadhu Divyaswarupdas